

A további kutatások elősegítése érdekében ajánlottam – az ókori görög, latin feliratok gyűjteményéhez hasonlóan – az összes ismert rováslelek egybegyűjtését és a különböző érdekelt tudományok szakembereinek a bevonásával tudásunk mai szintjén, a legalaposabb elemzését, róluk való véleményalkotást, kiszűrve a közjük nem tartozó „emlékeket”. E munka eredményét gyűjteményes kiadványban kellene erőnknek. E nemes feladat megvalósítása érdekében fogjanak össze a kutatók annál inkább, mert – s a tapasztalat bizonyítja ezt – egyetlen ember, lett légyen bármily képzett is, ma már nem képes önmaga megoldani ezt a több tekintetben is hatalmas munkát. A többi figyelembe vétele pedig biztosítja a *tárgyilag*os „végső” véleményalkotást. Mondjunk le a kétes értékű egyéni „dicsőségről”, és „elégedjünk meg” az egyén számára is ugyanúgy elismerést hozó *közös munka* szépségével elért eredménnyel.

FORRÁSOK

Ferenczi Géza: *Székely rovásírásos emlékek*. Erdélyi Gondolat Kiadó Székelyudvarhely 1997. (Rendkívül bő, átfogó irodalommal.)

Róna-Tas András: *A honfoglaló magyar nép*. Balassi Kiadó Budapest 1997. Tankönyv, második, javított, bővített kiadás.

DR. SZÖLLŐSY GÁBOR

AZ AVAR ÍJAK ÉS A MAGYAR ÍJ FEJLŐDÉSTÖRTÉNETI KAPCSOLATAI

Mielőtt a címben megjelölt kérdés tárgyalására rátérnénk szükségesnek látszik egy általánosabb érvényű íj típusrendszer ismertetése.

A történelmi íjakkal foglalkozó írásokban elkerülhetetlenül szóba kerülnek a tárgyalat íjak formai, szerkezeti, működési sajátosságai. A nemzetközi szakirodalomban is sok tévedést és félreértést eredményez, hogy nincs egyezményesen elfogadott típusrendszer. Sajnos, az íjak csoportosítására vonatkozó szakkifejezések még tudományos igényű munkákban is igen gyakran keverednek, vagy nem pontos meghatározással szerepelnek. Tovább bonyolítja a helyzetet a külföldi, főleg angol szakkifejezések ötletszerű magyarrá fordítása. A magyar íjász szakajtó csak alig néhány éves múlttal dicsekedhet, így az egységes és korrekt magyar szóhasználat kialakulására nem is volt lehetőség.

Az alábbiakban a jelen írás szerzője által összeállított típusrendszert ismertetjük, amely lehetővé teszi minden íjtípus (beleértve a modern íjakat is) egyértelmű besorolását. Íjászati témájú írásokban már hosszabb ideje ezt a terminológiát használjuk, és sok régész kolléga is alkalmazza. Javasoljuk mindazoknak, akik történelmi íjakkal foglalkoznak, próbálják e típusrendszer kategóriáit alkalmazni, hogy egy nyelven beszéljünk!

Ez a csoportosítási rendszer három alapvető szempontot vesz figyelembe: a rugalmas karok szerkezetét, az íj formáját illetve működési módját, és a szétbontathóságot,

Az íjak csoportosítása:

A/Szerkezet vagy felépítés alapján

A/1/ Egyszerű íjak:

Készítésükhöz csak egyféle anyagot használnak, pontosabban az íj munkájában résztvevő rugalmas részek keresztmetszetükben homogének. Ez esetben tehát az „egyszerű” szó nem valamiféle lekicsinylő jelző.

Egyszerű íjak például:

- az egy darab fából faragott íjak (a középkori angol longbow)
- üvegszálas vagy szénzálas műanyagból készült íjak (a modern sportíjak egy része)
- réteges szerkezetük ellenére ide tartoznak azok a többretegű íjak, amelyek azonos anyagból készültek (két kőrisfa-rétegből ragasztott modern botíjak)

A/2/ Összetett íjak:

Többretegű íjak, készítésükhöz többféle anyagot használnak. Az íj munkájában résztvevő rugalmas részek keresztmetszetben réteges szerkezetűek.

Ilyenek például:

- az egy fából faragott, ínréteggel erősített íjak (eszkimó íjak és egyes észak-amerikai indián íjak)

- ín-fa-szaru rétegből álló íjak (a sztyeppe nomád népek – köztük a hunok, az avarok, a honfoglaló magyarok – íjai, valamint az oszmán-török, perzsa, krími tatár stb. íjak)

- kétféle fa rétegből álló íjak (az obi ugor és szamojéd népek íjai, valamint az 1950-es évek távlövő sportíjai)

- műanyag-fa-műanyag rétegből álló íjak (a modern sportíjak egy része)

B/ Az íj formája illetve működési módja alapján

B/1/ Botíjak¹

Ajzatlanul egyenesek, vagy ha íveltek, felajzáskor ezen ívvel azonos irányba hajlíttatnak meg.

B/2/ Reflexíjak²

Ajzatlanul íveltek, felajzáskor ezen ívvel ellentétes irányba hajlíttatnak meg.

Ez a csoport további két alcsoportra bontható:

B/2/1/ Végig rugalmas reflexíjak Az elnevezés arra utal, hogy az íj rugalmas karja teljes hosszában azonos szerkezetű. Ilyen a szkíta íj és a legtöbb modern sportíj.

B/2/2/ Merev végű, vagy merev szarvú reflexíjak. Az ebbe a csoportba sorolt íjak rugalmas karjainak végébe egy-egy, erőnként működő merev szakasz van becsapolva. Ilyen többek közt a honfoglalás kori magyar íj is.

B/3/ Mechanikai áttételes íjak

Az íj gyorsaságának fokozása vagy a kezelhetőség könnyítése végett valamilyen mechanikai áttétel van az íjba építve.

B/3/1/ Csigááttételes, vagy egyszerűbben: csigás íjak.³ A megfeszítést az íj végeibe épített egy-egy átbillenő csiga könnyíti. Teljes megfeszítéskor típustól függetlenül az íj erejének csak 40-60 %-át kell tartani. Ez a megoldás erős íj esetében is lehetőséget ad a gondos célzásra.

B/3/2/ Oneida íjak. A rugalmas íjkarok két részből állnak és a kétkarú emelővel hajlítják a felső az alsót, a markolat végeibe épített bonyolult átbillenő szerkezet segítségével. Az összekötő acélkábeleket a markolat belsejében vezetik. E különleges megoldásoknak köszönhetően az Oneida íjak igen gyorsak, elérik a 70-80 m/s-os nyílvezető sebességet is. Erőkönyvítésük 50 vagy 65 %-os.

C/ Szétszerelhetőség alapján

C/1/ Nem bontható íjak: Egy darabból készülnek, alkatrészeik nem cserélhetők.

C/2/ Szétszerelhető (Take Down) íjak: Könnyen szétszerelhetők, fő alkatrészeik cserélhetők. Általában egy típusmarkolatra többféle, (pl. különböző erejű) íjkarokat lehet szerelni.

Mivel a típusba sorolás szempontjai egymástól függetlenek, elvileg a csoportok tetszőlegesen kombinálódhatnak. Így létezik például:

- egyszerű botíj (a klasszikus angol tiszafa íj)

- összetett botíj (kétféle fából vagy fából és műanyagból ragasztott modern botíj)

- egyszerű reflexíj (üvegszálas műanyag sportíj)

- összetett reflexíj (a honfoglaló magyarok íja vagy a réteges szerkezetű sportíjak) A mechanikai áttételes íjak között is egyaránt találhatók egyszerű és összetett íjkarok. A szétszerelhető íjak is besorolhatók bármelyik másik csoportba az egyéb szempontok alapján. Hogy egy íj a fenti csoportosítás szerint milyen besorolásba esik, az sem az íj erejéről sem a használhatóságáról nem mond semmit, az íj értékéről pedig végképp nem.

Széles körben elfogadott felfogás szerint az eurázsiai sztyeppe lovas nomád népeinek fegyverzete, hadi felszerelése egy szigorúan egymásra épülő fejlődési sort alkot. Az egymás után fel-, majd eltűnő népcsoportok fegyverei az őket közvetlenül megelőző népek fegyvereinek fokozatos változása, tökéletesedése útján alakultak ki. (KÓHALMI 1972 99, 129-130.)

Az utóbbi évek kutatási eredményei kissé árnyaltabbá tették ezt a világos képletet. Írásunkban azokat a kételyeket kívánjuk megfogalmazni, amelyek alapján, szerintünk biztosra vehető, hogy a honfoglaló magyarok íja nem az avarok íjából fejlődött ki.

A népvándorlás kori lovas nomád harcmodor meghatározó fontosságú fegyvere a merev szarvú összetett reflexíj. Az íjak e csoportján belül további alcsoportokat, vagy típusokat különíthetünk el az íjak mérete, formája és más jellemzőik alapján. Ezek a típusok igen gyakran egy-egy népcsoporthoz kötődnek, így ha hun íjakról, avar íjakról, magyar íjakról beszélünk, ezeknek az íjtípusoknak kisebb-nagyobb pontossággal meg tudjuk adni a formai és méretbeli jellemzőit is.

Az avar és magyar íjak csontlemezei közötti különbséget CS. Sebestyén Károly pontosan leírta. (CS. SEBESTYÉN 1931.) Figyelt az avar íj-végcsontok között mutatkozó formai eltérésekre is, ennek ellenére egységesnek tekintette az avar íjak csoportját. Csallány Dezső mutatott rá, hogy a különböző formájú avar íj-végcsontok időrendi szempontból is elkülönülnek. (CSALLÁNY D. 1939, 1946–1948) SAVIN és SEMÉNOV (1989, és 1992) a csontlemezekkel borított íjak aprólékosan kidolgozott típusrendszerét hozta létre. Náluk a típusba sorolás alapját az íj merev szarvait és markolatát burkoló csontlemezek száma és alakja képezte. Ilyen megközelítéssel a csontborításos íjakat két nagy rokonsági körbe sorolták. Az egyik csoportba tartoznak a hun, az avar és a bolgár íjak, a másikba a kazár, a besenyő és a magyar íjak. A két csoport közötti legszembetűnőbb különbség abban áll, hogy a hun-bolgár-avar csoport íjainak a markolatát mindig három csontlap borítja. A két oldalsó trapéz alakú, a harmadik, babapiskóta formájú. E darab a két oldalsó lemez közt, az íj szaruval borított oldalán helyezkedik el a két szarulap közé illesztve. A kazár-besenyő-magyar csoportban viszont a markolaton mindig csak két oldalsó csontlap fordul elő, amelyek nagyjából szilvamag alakúak.

A különböző íjtípusok tárgyalása során gyakran felvetődik az igény az illető íjak mechanikai teljesítőképességének összehasonlítására is. Erre való tekintettel a formai jellemzők meghatározásánál az ívégcsonatok, valamint a markolatcsontok formája és befoglaló méretei mellett figyelembe kell venni az ívégcsonatok mechanikai tengelyének hosszát (az íj merev szarvainak mechanikai szempontból figyelembe vehető hosszát) és a rugalmas íjkarokkal alkotott szögét is (szarvszög). Ugyanilyen fontos típus-meghatározó adat az íj rugalmas karjainak a markolatnál egymással bezárt szöge (markolati szög). Ez a két szög (nem a két szög nagyságának összege!!!) jelzi az illető íj visszahajlásának (reflex voltának) mértékét. Fontos adat továbbá a rugalmas karok hossza is. Figyelemmel kell lennünk arra, hogy mechanikai szempontból is helytálló szarv- és markolati szögeket mérni csak az ajzatlan (nyugalmi helyzetben lévő, felhúrozatlan) íjon lehet. A típus meghatározásához és a teljesítőképesség becsléséhez szükséges adatokat az ívégcsonatokon, a sírrajzon, különösen szerencsés esetben a viszonylagos épségben maradt íjon tudjuk felvenni.

Az íjak mechanikai szempontból lényeges jellemzőinek definíciói:

- 1./ Szarvszög: A merev szarvnak az íjkarokkal alkotott szöge. A szarvtengely és a kartengely által bezárt szög a hegyes szögű oldalon.
- 2./ Szarvtengely hossz: A merev szarv tengelyének hossza. A szarvtengelyt kijelölő pontok közötti távolság.
- 3./ I. szélesség: Az ívégcsonat legnagyobb szélessége.
- 4./ II. szélesség: Az ívégcsonat szélessége az ideghoronytól.
- 5./ Horonytávolság: Az ívégcsonat szabad végének távolsága az ideghoronytól.
- 6./ Szélesedési index: A legnagyobb szélesség és az ideghorony alatt 5 cm-re mért szélesség hányadosa. Ez a mesterséges mérőszám a szélesség abszolút értékektől függetlenül mutatja az ívégcsonat szélesedésének mértékét.

Ezzel a megközelítéssel vizsgáljuk meg először az avar íjakat.

Az avar kori sírokból előkerülő ívégcsonatokat a régészek a csontlap szabad végének szélessége alapján két nagy csoportba sorolják. Csallány Dezső figyelt fel rá, hogy a keskeny végű ívégcsonatok a koraavar korra, a széles végű ívégcsonatok pedig a későavar korra jellemzők és (a későavar koron belül) az idő haladtával a szélesség növekszik, ennél fogva a csontok szélességének kormeghatározó értéke van (CSALLÁNY D. 1939, 149). Fábrián Gyula egy másik – az íj működése szempontjából lényegesebb – jellegzetességet állapított meg. Nevezetesen azt, hogy a keskeny végű ívégcsonatok meredekebb szögben csatlakoznak az íj rugalmas karjához mint a széles végűek. (FÁBRIÁN GY. 1985/b, 212) Újabb feltételezések szerint az avar kor átmeneti időszakában (középvár kor, Tótipusztá-Igar csoport) egy átmeneti íjtípus jelent meg a Kárpát-medencében (SZABÓ 1968, 51-52, MADARAS 1981, 39). Mások e korszak íjait besorolták a korábban meghatározott két csoport valamelyikébe (pl. BÓNA 1970, 251, MÜLLER R. 1989, 151).

Az ívégcsonatok számszerűsíthető formai adatait vizsgálva 119 értékelhető ívégcsonat (38 lelőhely, 67 sír) adatainak klaszteranalízissel való elemzése alapján az avar íjak esetében jól elkülöníthető két csoport, amelyek meglehetősen pontosan egybeesnek a régészeti módszerekkel meghatározott koraavar, illetve későavar csoporttal.

A klaszteranalízis eredményei alapján az átlagos koraavar íj metrikus jellemzői a következők:

szarv szög:	49°
szarvtengely hossz:	181 mm
horonytáv:	38.6 mm
szarv szélesség:	23.6 mm
kar hossz:	420 mm
a markolat középlemezének hossza:	150 mm
markolati szög:	180°

Az átlagos későavar íj metrikus jellemzői:

szarv szög:	38°
szarvtengely hossz:	167 mm
horonytáv:	50.2 mm
szarv szélesség:	29.7 mm
kar hossz:	420 mm
a markolat középlemezének hossza:	150 mm
markolati szög:	180°

Az adatokból látható, hogy a koraavar és későavar íjak nem csak az ívégcsonat szélességében különböznek egymástól.

Az ívégcsonatok minden számszerűsíthető adatát (nem csak a legnagyobb szélességét) figyelembe véve, a középvár ívégcsonatok nem alkotnak egységes csoportot. Ez azt jelenti, hogy a koraavar és a későavar típus mechanikai teljesítőképessége – még ha jelentős megszorításokkal is – becsléssel meghatározható. A középvár íjtípus, noha vannak jól megragadható formai jegyei (MADARAS 1981, 39), a teljesítőképességet alapvetően befolyásoló jellemzőit tekintve nem egységes.

Abban a tekintetben mind a két (vagy mind a három) avar íjtípus megegyezik, hogy a markolati szög 180° körüli érték, tehát az íj „reflexét” csak a merev szarvak felhajlása adja. Abban is egységesek az avar íjak, hogy mind a markolat, mind a merev szarvak csontlemezekkel borítottak. A vizsgált anyagban (nem csak a mechanikailag értékelhető hányadában) nem fordult elő, hogy csak a markolat, vagy csak a szarvak lettek volna csonttal borítva. A markolat csont borítása abban is egységes az avarokról, hogy mindig három csontlemezből áll.

A magyar íjak esetében az íjas temetkezések egy jelentős részénél csak az íj markolatát borító csontlemezpár kerül elő, vagyis a magyarok az íjak egy részének a merev szarvaira nem ragasztottak csontlemezeket (ilyen leleteket összegyűjtve

közöl: FODOR I., 1981, KOVÁCS, 1984). Ez a tény nagymértékben csökkenti az értékelhető leletek számát. Ennek is tulajdonítható, hogy szemben a 119 avar íjvégcsonttal mindössze 35 értékelhető magyar íjvégcsontot találtunk. Tovább nehezíti a magyar íjtípus jellemző adatainak meghatározását, hogy a magyar íjvégcsonatok nem adnak lehetőséget az egyik legfontosabb adatnak, az íjszarv hajlásszögének mérésére. CS. SEBESTYÉN megad egy módszert a merev szarvak szögállásának kiszámítására (CS. SEBESTYÉN 1933, 22), ez azonban az íjvégcsonatoknak csak az egyik változatánál használható. (Kál-legelő, 9. sír, Deszk-D, 76. sír.) A többi esetben az íjvégcsont rovátkolt vége a csont hossz tengelyére szinte merőlegesen záródik, gyakran úgy elvékonyítva, hogy ez a lezáró vonal nem is egyenes.

A magyar íjvégcsonatok adatai

jellemző	elem szám	átlag mm	szórás	max	min
szarvtengely h.	33	169.5	12.4	193	144
horonytáv	27	53.6	11.1	72	33
I. szél.	28	16.5	2.4	20	10
II. szél.	32	12.5	1.7	15	9

Az íj egyéb jellemzőit – a sarvuszöget, a markolati szöget, a karok hosszát, az esetleges aszimmetriát – itt is a sírrajzok segítségével tudjuk megállapítani vagy becsülni.

A sarvuszögek esetében a sírrajzokon mérhető értékek igen nagy szóródást mutatnak (10° - 45° -ig), és nagy az aszimmetria is (15° - 25° eltérés egyazon íj alsó és felső sarvának szöge között), de nem következetes.

Az elméleti rekonstrukció elkészítéséhez jelentős mértékben figyelembe vettünk két Kaukázus-vidéki párhuzamot is. E két íjlelet szinte teljes épségben megmaradt. Formai szempontból mindkét íj nagy hasonlóságot mutat az értékelhető hazai honfoglalás kori íjleletekkel. Mindkettőt a VIII.–IX. századra keltezik, így felhasználásuk időrendi szempontból is indokolt.

Az egyik a Moševaâ Balka-i íj (MILOVANOV-IERUSALIMSKAÂ 1976). A közlemény szerint az íj teljes hossza 140 cm. Az íj karjai 37 cm. hosszúak. Szélességük 3,5-3,8 cm. A fa mag vastagsága 0,6-0,8 cm. A szaru vastagsága 0,6 cm. A karok 10° - 15° -os szögben hajlanak a hosszanti tengelyhez. A sarvak a karokkal 130° és 140° -os szöget zárnak be. A markolati szög = 142° . A sarvak szöge = 60° ill. 43° . Az ép sarv tengelyének hossza: 180 mm. A karok hossza 33,3 illetve 34 cm, a markolat hossza 11,7 cm, az ajzatlan fesztáv a két vég között (a sérült sarv kiegészítése nélkül) 89 cm.

A másik fontos párhuzam a Gogopsi íj (SAVIN-SEMĚNOV 1992). Szinte biztosra vehető, hogy ugyanez az íj szerepel Arendt-nél is (ARENDE 1935, 61, 25. kép), mint-

egy véletlenül egy VIII-IX. századi török szabványokról szóló közleményben. SAVIN és Seměnov mérései szerint az íjkarok hosszúsága 33 és 36 cm, a megfelelő sarvak méretei 21,5 és 27 cm (a kiegészített törött sarv ép darabja 17 cm), a sarvuszögek 148° és 142° . Figyelembe véve a rekonstruált 10 cm-t is, a két vég közötti fesztáv 108 cm. A mérési pontok ez esetben is ismeretlenek, így itt is elvégeztük a fenti méréseket. Az ép sarv tengelyhossza 196 mm, a két íjkar 30,8 illetve 38,8 cm hosszú, a markolat hossza 12 cm, a markolati szög 151° , a sarvuszögek 34° illetve 45° . Az ajzatlan fesztáv a törött sarv kiegészítését is figyelembe véve 106 cm. A merev sarvak szöge itt is feltűnő aszimmetriát mutat. Ennek ellenére egy szimmetrikus íj elméleti rekonstrukcióját készítettük el, mert az aszimmetria mértéke az adatok rendkívüli szórtága miatt nem határozható meg, de elképzelhető, hogy a magyar íjak esetében számolnunk kell az alsó sarv erősebb felhajlásából adódó aszimmetriával.

A honfoglalás- és kora Árpád kori magyar íj tipikus paramétereiként megadandó méretek és szögek nem precíz matematikai számítás eredményei, mint az avar íjak esetében, hanem a leletek, a párhuzamok és bizonyos íjász-íjkészítő tapasztalatok alapján becsült értékek.

A merev sarvak szöge:	40°
A markolati szög kb.:	160°
Az íjkarok hossza kb.:	40 cm
Az íjsarvak tengelyhossza:	17 cm
A horonytáv:	5 cm
Így a merev sarv teljes hossz kb.:	22-23 cm
A markolat hossza kb.:	12 cm

A honfoglalás kori magyar íjak az eddig említetteken túl, abban is különböznek az avar íjaktól, hogy markolati szögük minden esetben jóval szűkebb, mint 180° . A magyar íjak visszahajlását tehát nem csak a merev sarvak felhajlása adja, hanem a rugalmas karok egymás felé hajlása is hozzájárul. Ez a megoldás jelentősen növeli az íj előfeszítettségét. A 180° -os markolati szögű és hasonló sarvuszögű (pl. későavar) íjakéval azonos minőségű alapanyagok felhasználását feltételezve így erősebb íj készíthető, vagy gyengébb minőségű alapanyagokból azonos erejű és teljesítőképességű.

A későavar íjak esetében mechanikai szempontból figyelmet érdemel az íjvégcsonatok szélesedése is. A mérések tanúsága szerint (SZÖLLŐSY 1995, 34) a széles íjvégcsonatok egyfajta holt teherként rontják az íj teljesítőképességét. Így az avar íjak esetében nem helytálló az az elterjedt fejlődéstörténeti feltételezés, mely szerint az idő előrehaladtával egyre fejlettebb eszközök jönnek létre.

JEGYZETEK

¹Az íjak e csoportjának megjelölésére gyakran használják az angol longbow szót, illetve ennek kissé félreérthető magyar fordítását a "hosszú íj"-at. Ez az elnevezés azért félrevezető, mert az íjak nem a hosszúságuk alapján sorolhatók ebbe a csoportba.

²E csoport elfogadott magyar neve: visszacsapó íjak. Ez azonban nem a legegyszerűsebb magyartítás, mert ezek az íjak nem csapnak vissza, ahogy más íjak sem. Nyelvi és működési szempontból is pontosabb lenne a "visszahajló" szó. Itt jobb híján a „reflexíj” szót használjuk.

³E csoport íjainak angol elnevezése compound bow, amit újabban szokás összetett íj-nak fordítani. Amint a fentiekből látható, ez a név már foglalt a A/2. csoport számára. (A klasszikus angolszász íjász szakirodalomban az ilyen összetett íj neve composite bow.) Erre való tekintettel az íjász köznyelvben általános „csigás” elnevezést használjuk és javasoljuk használatra. Az is indokolja ezt a választást, hogy rövidítése (C.) megegyezik az angol szóéval.

IRODALOM

- ARENDE, V. V. 1935. Török szabályok a VIII-IX századból, in: ZACHAROW-ARENDE: Studia Levedica Budapest 1935. 48-68.
- BÓNA István 1970: Avar lovassír Iváncsától. ArchÉrt. 97.(1970.) 243-263
- CS. SEBESTYÉN Károly 1931: Rejtélyes csontok népvándorláskori sírokban. Szeged 1931.
- CSALLÁNY Dezső 1939: Kora-avarkori sírleletek. FA I-II (1938-39) 121-180.
- CSALLÁNY Dezső 1946-1948.: Szegedi avarokori sírleletek és hun-bolgár ivókürtök régészeti kapcsolatai. ArchÉrt VII-IX. (1946-1948) 350-361.
- FÁBIÁN Gyula 1980-81: Újabb adatok a honfoglaláskori íjászat kérdésköréhez. in: SZMMÉ 1980-81/1. 63-76.
- FÁBIÁN Gyula 1985.: Az avar domb kincse, in: Természet Világa 1985/5. sz. 211-214.
- FODOR István 1981: Honfoglaláskori sír Doroszlón. CommArchHung. 1981. 149-162.
- KOVÁCS, László 1984: A Hajdúböszörmény-Erdős tanyai honfoglaló magyar sírlelet. A Hajdúsági Múzeum Évkönyve V. Hajdúböszörmény 1984, 19-53
- KÓHALMI Katalin, U. 1972: A steppék nomádja lóháton, fegyverben, Budapest 1972.
- MADARAS László 1981: A Szeged-Pehértó A és B temetők anyagának összehasonlító vizsgálata, in: SZMMÉ 1981 35-64
- MILOVANOV, E. - IERUSALIMSKAÁ, A. 1976.: Luk iz Moševoj Balki Soobšenyija Gos, in: Ermitaza XLI. (1976) 40-44.
- MÜLLER, Róbert. 1989: Vorbericht über die Freimlegung des Grabes eines hohen Militärs aus der Mittelwarenzeit in Gyenesdiás, in: ComArchHung 1989. 141-164
- SZABÓ János Gy. 1965: Az Egri Múzeum avarokori emlékei. I. Koraavar kori sírleletek Tarnaméráról. EMÉ 3. 1965. 29-53.
- SAVIN, A. M.-SEMÉNOV, A. I. 1989.: K tipologii rannesrednevekovih lukov prikubaniya. I. Kubanskaá Arheologiceskaá Konferenciá 104-107. Krasnodar 1989.
- SAVIN, A. M.-SEMÉNOV, A. I. 1991.: Dve obkladki lukov rannebolgarskogo perioda. in: Bolgaristika v sisteme obšestvennyh nauk. Vtaraá vsjesauznaá konferenciá na bolgaristike. 6-7. Harkov 1991.
- SAVIN, A. M.-SEMÉNOV, A. I. 1992/a.: Srednevekovij luk iz hahodki na R. Gogops in: Severnaá Evraziá ot drevnosti do srednevekov'á. Tezisy konferencii k 90-letia so dná rozdenia Mihaila Petrovica Gražnova. Sankt-Peterburg 1992. 201-205.
- SAVIN, A. M.-SEMÉNOV, A. I. 1992/b.: Rekonstrukciá Šestovickogo luka Arhitektury ta arheologicny starožit-nosty černigivšini Černigov 1992.
- SZÖLLÖSY Gábor 1992.: Íjászati alapismeretek Jósza András Múzeum Évkönyve Nyíregyháza 1987-89
- SZÖLLÖSY Gábor 1995. Különböző íjpusok mechanikai jellemzőinek kísérleti vizsgálata Budapest 1995 (kézirat)

GAZDA JÓZSEF

A KÉT VILÁGHÁBORÚ MAGYAR HADIFOGOLYAINAK VALLOMÁSAI A KELETI NÉPEK ROKONSÁGÉRZÉSÉRŐL

A két iszonyatos világégés, mely megtizedelte népünket, tapasztalatokat is hozott. Mint hadifoglyok magyarok tűz meg tízezrei járták meg Ázsiát, Szibériát végtelen és kegyetlen tájait. S bármennyire is elzárták őket – különösen a második világháborúban, – mégis voltak, akik kapcsolatba kerültek ott élő népek fiaival. S nemcsak a messzi tájak, de a messzi idők üzenetét, tapasztaltait is hazahozták...

*

A tatárok? Nem nagyon lehet kivenni belőlük, hogy másfajta emberek volnának, mint mi. A szemük egy kicsit ferde, mint a kínaiaknak vagy a japánoknak. A pofacsontjuk kiáll, s az álluk olyan szegényes. Kicsi. De a pofacsontjuk az erőteljes nagyon... A szemük csak egy kicsit ferde, nem annyira, mint a kínaiaknak, de határozottan ferde szemük van... Ilyen típusú arcok itt nálunk, a Székelyföldön is vannak. Különösen ezzel a pofacsonttal rengeteg embert lehet látni itt miközöttünk is, akiket a tatárok közé be lehetne sorolni. Sokan vannak, nem is keresen... (PoA)

Magas emberek a kínaiak... Kemények, magasak... A japánok törpék. Azoknak nincs bajuszuk, szakálluk. Akinek bajusza, szakállja van, azt tisztelik ott. (FaB)

A törökök mint törökök többfélék. A turkesztánitól kezdve azon a részen azok a kisebb népek is mind török fajták. Kínának a Turkesztán felé eső részein mind-mind török népek laknak. Még a kínaiaknak, amelyikek ezekkel közösen élnek, még azoknak is olyan szelíd, finom arcuk van. De ez a török nép finomabb, elegánsabb és nagyon rugalmas. A török népnél a testtartásban van egy olyan rugalmasság, fúrge rugalmasság. Érdekes, a magyar írók is írják, a janicsárok ilyen-olyan jól kiképzettek. De nemcsak a janicsárok. Általában a török népek sokkal mozgékonyabbak, mint a környék népei. Sokkal elasztikusabbak, hogy úgy fejezzem ki magamat, mind mozgásilag, mind beszédileg. Mindenképpen. Volt nekik egy vezérük annak idején, aki azt mondta: Török népem, ne hagyd el az erdő sűrűjét, és ne menj ki a szteppére, mert elveszel. Ott irtóan nagy a népeknek a mozgása és sűrűsége. Maradj az erdőben, s akkor megmaradsz a történelemben. Hanem elveszel... (VÁ)

Még most, a XX. századi háborúk idején is megfigyelték a katonáink, hogy mennyire bátor, harcias nép a török!

Nem támadták őket az oroszok... Gyilkosok voltak. Amikor támadtak ők, vagy támadtunk mi, a török kint ült az ároknak a szélén, s onnan lötte őket. Elment a

török, elfogott egy tábori őrsöt. Egy orosz tábori őrsöt. Ment elől, táncolt, énekelt, s pattogtatta az oroszok az orrát. Olyan volt a török... (FaB)

Kazakok... Hogyne. Azok a turkesztánokkal rokonok. Azoknak már egy kicsit szögletesebb a fejük. Intelligens nép, a kazakok intelligens emberek, csak valahogy durvább a megjelenésük, mint a többi törököknek. A kirgizek azok elegánsak, a japánokhoz nagyon hasonlítanak. Apró nép, nem nagy. Érzékeny... Össze vannak nőre a lóral. (VáA)

Taskent vidékén voltak oroszok is, de inkább ezek a mohamedánok. Baskírok, azokat láttuk. Bent a városban rendes orosz emberek, kétnyelvű emberek voltak. Tatár, kirgiz, baskír, üzbec, ezek voltak. Nagykerekű kordés szekerek voltak, nagy, magas födele volt neki, elől-hátul lepedővel le volt takarva, arról jártak. (TóGy)

Egybehangzó véleménye minden fogolynak, vagy vannak általános, közös tulajdonságaik is az orosz Ázsia népeinek. A jóság, az emberség, a barátságosság. Ott nem gyűlölik az embertársat, inkább segíteni akarnak egymáson. Ott mindenki a másikkra figyel! Hiszen: ki vannak szolgáltatva az idő zordságának, a telek kegyetlenségének... És ki még a mindenkori hatalmaknak is, hiszen sok itt a politikai elítélt, a bűnösnek nyilvánított büntelen...

Különösen a japánokról legendáztak sokat. Hogy mennyire rokonszenveztek, mennyire keresték az alkalmat, a lehetőséget, hogy barátkozzanak a magyarokkal. És milyen sok nemes gesztusukat, szép emberi-nemzeti vonásukat tapasztalták, érzékelték.

A japánok azok nagyon érdekes emberek. Hoztak akkor egy egész szerelvény japánt, jöttek vagy háromezren. Hozták magukkal egy évre az élelmet, rizst, s a gyógyszert. S minden egyes japán katona a kapuig viselte a kardját, azt a kicsi kardját. S mikor elvették, mindenki sírt, megcsókolta, s ügyltet le. Úgyhosszá voltak nőre. Aztán berakták őket karanténba. S milyen a fogoly? Elmentünk, s néztük őket. Ilyen rövid kaki színű köpenyekben voltak, olyan volt, mint a miénk, csak rövid, csípőn alul egy arasszalig ért, aztán még olyan is akadt közöttük, aki magyarul is beszélt. Több nyelvet beszéltek, művelt emberek voltak. Magyarul, németül s franciául. Volt eset, odahívták, ha valakivel valamit akartak, s fordított nekünk. Az hozta a hat pokrócát, a három rend ruháját. S hozta a három pár kesztyűjét. Felültek oda az ágyra, olyan priccsek voltak, s mondták, fázik a kezük... (PaB)

A japán egy rendkívüli finom nép. Rendkívüli finom és érzékeny. És nem mutatja, az arcán nem lehet neki a hangulatváltozásokat észrevenni. Például azt mondja: áll a tábor, reggel a munkahelyre indulnak a japánok. 150 japán, sorban. Ötösével. És előttük a százados és egy orvos. Na, és kellene a kapu kinyíljon, s megjelenik egy tiszt. Jön az orosz enkerötista és jön egy japán már bedolgozott aktivista, és a két tisztet, a századost és az orvost félrehívják, s mellé állítanak egy Moszkvából hozott japánt, amelyik már átesett az átkepzésen. És az vezényel, hogy na, vigyázz! Indulj! Abszolút egyetlen ember meg nem mozdult, s még csak az

arcukon sem látszott semmi. Mintha, mintha fálra hányt borsó lett volna. Addig amíg a parancsnokuk vissza nem jött, s nem adott parancsot az indulásra, meg se mozdultak. Érdekes dolog. A japánok viselték az ősi kardjukat. Olyan japán kard is volt, amelyik öthatszáz éves volt. Örököltek. S ezzel kezdődött az oroszoknak a manővere. A japán tisztetek a kardjuktól megszabadítani. Mert a japánok nem hadifogságba estek, ők ügymerezett béketárgyalás folytán tették le a fegyvert, amikor Hirosimára rádobták az atombombát, s a lemmónak, a japán császárnak a parancsára letették a fegyvert. Élelemmel, mindennel rendesen leltárszerűen mentek át az oroszokhoz, parancsra. A kardjukat a tisztetek magukkal viheték, ez ősi dolog. S meg is tartották. Az oroszoknak eszükbe jut, hogy mit csináljunk, el kell vegyük tőlük a kardot. Erre csinálnak a tábor közelében egy gyönyörű szép, nyolcszög alakú ilyen: faépületet. És azt mondják a japán tiszteteknek: Ide figyeljete! Mi értjük, hogy nektek nem szabad a fegyvert letenni. De nagyon szépen kérünk, nekünk az a szokásunk, hogy fegyverrel ne jöjjen be senki a táborba. Ez a genfi egyezmény. Megkérünk titeket, hogy mindenki akassza fel ebbe a szobába a fegyverét, s naponta, amikor akarjátok, akkor tudjátok ellenőrizni, hogy ott van-e. S valahogy ebbe a japánok belelementek. S így a fegyverek szépen kikerültek a kezükből, s ezzel lassan kezdtek volna őket leépíteni. Akkor jött a Moszkvában kiképzett japánoknak a beiktatása, s az itteni, rendes hadi embereknek a lecserélése. Ez már nem ment olyan könnyen... A fegyvereket is csak úgy hagyták ott, hogy naponta ellenőrizték! Hogy aztán a végén, amikor eljöttem, mi történt? – azt már nem tudom. (VáA)

Édesapám Vladivosztok környékén volt az I. háborúban, s a kínai határ környékén... Azt mondta, amiről én is meggyőződtem, amikor ott voltam, hogy a japán mindenféle emberrel nem barátkozik... Azok – azt mondja – olyan emberek voltak, hogy amikor valamit kellett csinálni, ha agyonlőtte az orosz, akkor sem ment addig, amíg a főnöke nem küldte. S ha a főnöke küldte, ha meghalt, akkor is elment. Ilyesmit mesélt ő. Mert ő ott össze voltak gabalyodva Vladivosztokban a japánokkal, kínaiakkal. Minden nép van ott. Én erre emlékszem vissza határozottan az elbeszéléseiből, hogy mennyire össze voltak ott Vladivosztok környékén keverve a népek... (PoA)

Mi történik? Jönnek haza, mikor voltak azok a nagy hidegek, 45-50 fok hideg, a japánoknak rengeteg veszteségük volt, a lábujjuk, a kezük lefagyott. Egyszerűen jött a japán őrnagy, egy ilyen tálcával, egy porcelántálcával, mellette a másik orvos, s a szanitéc, amelyik kötözte be őket, a japán nyújtotta ki a kezét, s egyszerűen – volt úgy is, hogy – csuklóból csípték le neki... S a másik tekerte be. Szó nélkül mindegyiknek az ujja begyét levették. Olyan fegyvermezzel viselkedtek, hogy nálunk ez elképzelhetetlen. S ilyen, ilyen dolgokat. Vagy az, hogy a barakkba bemenjenek haras, mocskos csizmával, el se lehetett volna képzelni. Azt lehúzták, volt egy előszoba, ők csinálták, s úgy mentek be. Mindegyiknek volt egy ebonit

csövecskéje, a szíjára felcsatolva, s abban mindegyiknek benne volt a fogkefője. S egy gyönyörű vékony cémával szőtt törülköző. S az mindig, amikor reggel felkelt, az volt neki az első dolga, hogy a fogát kimossa. Selymes törülköző volt... Hoztam is haza egy párat. Apámnak hoztam egy japán csizmát, a végén én is abban jártam. Gyönyörű, vékony bőrből, ilyen finom bőrből kikészített csizma volt. S az öregnek ajándékoztam, ő még itthon viselte sokáig... (VáA)

A kínaiakkal is sokszor kerültek kapcsolatba, főleg azok, akik az I. Világháborúban Kelet-Szibériába kerültek. Azokon a részeken az alaplakosságban ott vannak a kínaiak is. Viszonylag tömbben élnek, a városokban külön negyedeik vannak, de azon túl nem zárkóznak el, s megható, hogy még egy ilyen nagy nemzet fiaiként is milyen érzékenyen ragaszkodnak a nyelvükhöz.

Volt két fogolytársam, akik egy ideig lemaradtak tőlünk, s közben a kínaiakat szolgálták. Megtanultak valamennyire kínaiul. Na, volt ott Uzsurijszkeban kínai negyed is, mentünk oda, s mikor azok megszólaltak kínaiul, az a kínai ingyen is odaadta az árúját, s ölegette a magyar embert... Úgy örvendett, hogy az tudott kínaiul... (FaB)

Mandzsúriát kínai népség lakta. Dehát oroszul is beszéltek, s így tudtunk velük értekezni. Szóli nádó? Kérdeztük, só kell-e? - mert Kínában só nincs, Kína só nélkül él! Tudtuk, hogy számukra nagy kereskedelmi érték a só! (ÁbJ)

A nemzeti szokások élnek az országhatárokon túl is, a "nagy kínai falon" kívül is. A fehérnépeknek csak egy picike lábat engedélyeztek a kínaiak... Tudtak járni, de gyengén... (FeI)

Azt is észrevettük foglyaink, hogy a kínaiak nem jó katonák, nem jellemző rájuk a harciasság, a virtuositás. Ilyen szempontból a magyarok még fölényben is érezhették velük szemben magukat.

A láger kint volt a város szélén egy pusztaságon, ha a központba akartunk menni, s a kínai laklányán átmehettünk, akkor közel volt a város. Ott voltak az örök a kapuban, örökdtek. Ha ott akartunk keresztülmenni, állott előnkbe. A puskát kivettük a kezéből, beállítottuk a fábódéba, s mentünk keresztül. Nem csinált semmit, csak nézte, hogy mit tettünk. Úgy is volt, hogy elfogtak a kínaiak, de azoktól könnyű volt megszabadulni, a puskát a kezében megfogtuk, vettük el, az jajgatott, hagyjatok békén! Aztán elengedett, elengedtük... (FaB)

De rosszat róluk sem tudtak mondani...

Már a Volga és a Don vidékétől, be egészen közép-Szibériáig mindenütt ott vannak a tatárok. Gyakran külön falvaik vannak, a városokban pedig össze vannak keveredve, de őrzik nyelvüket, őrzik önmagukat. Tartásos, határozott nép. Van benne valami különleges büszke méltóság. Kevésbé jószívűek, mint mondjuk az oroszok, a kapuikat bezárják a kéregetők előtt, de tiszták, rendezettek az udvaraik, sokkal rendezettebbek, mint az oroszokéi...

Amikor elfoglalták az oroszok a szibériai területeket, olyan tatár hadseregek voltak, hogy le az összes kalapokkal. S az volt az oroszoknak az egyik legnagyobb ellenfele. (VáA)

A tatár intelligens nép... Az egyik legintelligensebb faja a szibériai népeknek. Nagyobb része mind szőke. A kirgizek is ott vannak mindenütt, de meg lehet őket ismerni, kicsit deformáltabbak, féketesebbek, barnás pofájúak. De a tatárok azok nem. Azok inkább szőkek. Tiszta minden körülöttük, rendes. A hatman volt nekik a falufelölősük, mint nálunk a bíró. Onnan lehetett megismerni, hogy nagy magas kozásapkát viselt, s volt egy jel az oldalán. Mind tudták, hogy nahát, ez a mi hatmanunk. S a másik hatmánnak ugyanolyan volt, de másik jel rajta. Amikor jött, azt mondja, hogy: Kilenc órákor ebédelünk. Egy nagy tüzet gyújtottak, körbeülte az egész nép, így ült, ni, s végig, amíg az idő lejárt, s mikor lejárt, ugrás, s mentek dolgozni. Mikor jött a következő pihenő, akinek a kezében volt egy zsák, akármi, ott elejtette, s ment pihenni. Nagyon szervezettek voltak. A pihenés az szent volt egész Szibériában. (VáA)

Az oroszokról is inkább jó véleményt fogalmaztak meg...

Jó emberek. Olyan emberek, hogy első osztályú emberek voltak. Ott rossz embert! Ott se hazugság, se tohajság nem volt akkorában, mert vallásos nép volt. Ha elment valahova, mert szent kép volt az asztalán, odaállt, s vetette a keresztet, s úgy ment el. Mikor hazajött, imádkozott. Ha egy kancsó vizet vitt, akkor is imádkozott... Az egész falu népe jó volt. Ott senki rosszat! Mikor kimentünk vásárnaponként, találkoztunk. Nagy falu volt rettenetesen. Vásárnap a községházánál volt a találka, s ugye, mint fiatalok mentünk, járkáltunk a falu között. Mindegyik mondta: Iggyi knam, csaj! Gyere hozzánk, igyál teát. Nekük az volt a minden, a tea. Mindig jól fogadtak. Nem volt rossz. Én a forradalom ha nem jön, nem jövök haza. Gazdáskodtam volna. Gazdám adott volna nekem. Még leányt is adott volna. Ha akarom, földet vagy malmot is adott volna. Egy vásárnap behívtak. Azt mondja: Hazamész-e, vagy itt maradsz? Itt maradok – azt mondtam –, nem megyek haza. Na jó, aszondja, fiam! Aszondja: megházasodol itt, ha kell, földet adok, ha kell, malmot. Igaz, én pogány voltam, mert nem vettem keresztet. Csak odaültem, s ettem. De nekem kanalam, tányérom s villám, mindenem külön volt. Nem szabadott az övéhez nyúljak. Mert hogy én pogány voltam. Egyszer, mikor hazajött a gyermek, mondja, hogy én se bőjtölök, akkor őt mit bőjtöltetik. Aztán így szabadultam fel a pogányságtól. Asszonyomnak ezüst tálcácskán volt a Jézus képe, a nyakamba akasztotta, s mentem azután a templomba velük én is. Így győződtek meg, hogy mégis nem vagyok pogány. Megrizítették, s a kendő vette le a mocskot róluk, én rendesen mosakodtam. Az én kendőm egy hetes volt, az övék egy napos, s az enyém volt a tisztább. Mondta az asszony: Látjátok-e, Mátyának – mert úgy mondták nekem, Mátyá – milyen a kendője. Láttam, na, hogy milyen a magyar!

Kesztyű nélkül én nem mentem ki sem ünnepnap, sem vasárnap. Kesztyűt húztak szépen, egyik fiúnak a gúnyája talált rám, azt adták rám, hosszú bundát... (BiM)

Hát az oroszok? Egyik mint a kenyér, jóságos, másik mint a bot. Amelyik olyan magányos ember, orosz, az bot, a másik jó, meglátja az embert, jónak látja... Lehet, hogy a botból több volna, csak nem mutatkoztak nekünk. Mert jó voltam én, csináltam nekik szekeret, megcsináltam, összeállítottam a rég elromlott szekeret, öleltek, csókoltak... A gazda, amelyik olyan volt, azt szerette. Ha látta, jól dolgozik. (BaB)

Nagyon becsületes, jóaraló emberek voltak... (KoK)

Jó emberek! Átlagba véve az orosz nép nem volt rossz nép. Egyáltalán nem volt rossz nép. Ha bementem, mert volt úgy, hogy bementem, mert összebeszelltünk, hogy vegyünk tejet, bementünk, ez már Krasznójárszkban volt, bementem... Csak azért adok, azt mondja, az én uram is katona, adok egy-két liter tejet... A tea volt mindenük. A civileknél is, ha a civil házba bement, a csájnák, a tea az asztalon főtt. Öreg oroszok hogy kegyellenek lettek volna, nem volt. Nem, nem! Nem voltak kegyetlen emberek az oroszok. Jobbak voltak, mint ezek a mostaniak, ezek a fiatalok a második háborúban. Emberségesen bántak a foglyokkal is... (AnG)

A kaukázusi népek közül az azerbajdzsánokat és az örményeket ismerték meg jobban.

Én egy időben az azerbajdzsánok között voltam, közel Bakuhoz. Egy ilyen 170 kilométeres vasútvonalat építettünk. Jellegzetes törökös életmódban éltek azok ott, mint a rademberek. Sátrakban laktak, a telejük egyenes. Ritkán van eső. Amikor eső van, akkor beázik. Ugyanez volt nálunk is, mint a barakknak a sorsa. Mikor esett az eső, egy ilyen esernyője volt, s akkor kiöntöltek, mint az úrgét. Úgy éltek ott, de nem tetszett nekik. Mint pásztornépségnek, inkább tetszett a szabad, kötetlen élet. Jobban szerették kint a mezőn... (BaA)

Ezeket az azerbajdzsánokat nagy, otromba erdei lakóknak kell mondanom, olyan radak. Hosszú bőrcsizmájuk volt, fel egészen. Nem voltak rendes emberek. Az örmények igen, nagyon kedves emberek. Nem éreztették, hogy ők Oroszországhoz tartoznak. (PaB)

Minden nép egy sajátosság, egy érték. Érték a nyelvében, a kultúrájában, a szokásaiban, hitében és reménységében, a hagyományaiban... És mennyi nép! Mennyi nyelv! Mennyi arc! Aztán a kis népek... Mennyi kispép! Mennyi parányi – ma már tudjuk – pusztuló nép! Be vannak kavarodva a népek hatalmas nagy tengerébe, s már-már veszítik el önmagukat is.

Az északi népek folyó mellett össze vannak keveredve. Elindul innen északról egy eszkimó, jön délre, találkozik a jakuttal vagy találkozik egy másik fajta tatárral. A folyó melletti városokban a különféle népekből egy-egy példányt mindig ki lehet szűrni... Amelyik tartja velük az összeköttetést. Tehát úgy keverednek a népek, hogy az ember szinte tudja követni. Van, ha itt a mongol határon találkozom egy

jakuttal. Az rajon melyik részen lakik az Ob folyó mellett? Annak idején köteles volt például, hogy 1000 kilo halat behozzon, vagy kétszáz darab prémet behozzon. Vagy jaktehénhúst, ezeket a jakokat lerágták, felvágják, és hordókba rakták, sós vízbe. S mi is vártuk, hadifoglyok, hogy érkezzenek kavaránok. Mert kaptuk tőlük ezeket a bűdös fekete húsokat, de mikor elrágta, belül piros volt, s jó volt. S azt ők hozták, az ő munkájuk segített bennünket, hadifoglyokat is... A nyenyecék Novoszibirszkbe rendszeren behordják az élelmet, amit Észak-keletről, Észak-nyugatról be kellett hozniuk. Ki volt jelölve számukra a kötelező mennyiség, amennyit kinek-kinek – a radászterületéről – be kell hordaniuk s be kell szolgáltatniuk... (VáA)

Ázsiában ami történik, nemcsak jelenségeként tekinthetjük... Tragédia is ez. A nagy szláv tenger, a nagy orosz tenger mosza egybe a nyelveket, olvasztja egybe a népeket.

Óriási népkavarodás van Ázsiában... Kavarodik az óslakosság, a betelepültek, a száműzöttek... Sztálin egész népeket telepített át... (VáA)

Azt mondja egy: Ukrajnából került oda Ázsiába. Ukrajnában volt vagy hét vagy nyolc hold földje, s eladta drágáért, Szibériában meg kapott három rubelért egy hold földet az államtól. Aki szeretett dolgozni, gazda lett, nem volt gazdánál kozák egy se. (GeJ)

Aki a Kaukázusban cserkesz volt vagy oszét, itt, Szibériában már orosz lett belőle. Kiszakítva a természetes környezetéből sokkal gyorsabban vesztí el nyelvét, identitását. Egy legenda terjeng arról is, a csöbörceöki magyarokat, akiknek a múlt században még virágzó településük volt „Tatárországban”, a Dnyeszter mellett, Vladivosztok mellé telepítették át... Vajon igaz? Szibériát – nem számítva az ott élő népeket – már a cár idején száműzöttekkel s telepésekkel népesítették be... Ezek, vagy ezeknek a leszármazottai alkották egy jó nagy részben az orosz lakosságot...

Édesanyámék cserkeszek voltak. A nagyszülei innen, a Kaukázusból származtak, s valamiért internálták őket Omszk környékére, s így telepedtek meg Szibériában... De ő már ott született. Lehet, még szülei is ott születtek... Omszkban ismerkedtek meg, s ott házasodtak össze édesapámmal. Cserkesz-oroszok voltak ők... Cserkeszek, nem oroszok. A haja tiszta fekete volt. Az oroszoknak pedig olyan tiszta fekete hajuk nincs. Éppen úgy, mint a németeknek sem. A németek is mind szőkek! Ott Szibériában áttelepítettek oroszok. Otthon már csak oroszul beszéltek... Nem is tudott ő másképp... Nem igen beszélt se anyjáról, se apjáról, a nagyszülőkről, semmit sem. Nem tudott beszélni... Fájt neki! Csak most, amikor meghalt volna, akkor készült örökké, hogy megy haza Szibériába... Azelőtt már olyan két héttel, három héttel megkezdte, s állandóan otthon volt, ott volt Szibériában... Mikor halt meg, akkor is arról búcsúzott el. Szerrusz Szonja! Dehát itt, Barátoson Szonjaféle nem volt! (PoA)

Volt egy tanító, az ki volt internálva Szibériába. Pedig családja volt, két gyermeke, ott kellett hagyja őket, elinternálták. Hogy miért, nem mondta meg soha. Ő jobban tudott beszélni, vele értekeztem, vele vásároltattam, ő vett nekem ruhát,

mind a két kezével, amíg hazaért. Bámultuk őket. A tatároknak rendszeren egy aszszonyuk volt, ha családosok voltak, rendszeren gazdálkodtak. Ezek a kirgizek nem gazdálkodtak. Olyan elmaradottak voltak, semmiségből éltek. A tatár falukban voltak olyanok, rendszeren termeltek fűvet, terét is tartottak, de nem olyan nagymértékben. Megjegyzem, a teve olyan vegyes állat volt Oroszországban, ott Ázsiában, mint a ló vagy a lehen. Őkröt nem tartottak. A teve volt az igavonó állat, ha pakkot vittek valamerre, arra csomagoltak fel, az aratógéphez teréket fogtak be, három terét, vagy három ló vitte az ekét, az aratógépet. Terével s lorakkal dolgoztak. (TóGy)

Voltak olyan népek, én nem is tudtam róluk, s azt mondták, hogy ők a mi rokonaink. A cserkeszek például... S a mongolok is szimpatizáltak minket. (Vá)

Ott rengeteg fajta nép él. Ilyen meg ilyen nemzetiségű... A tatárokat azért jegyeztem meg, hogy egy tanárnál dolgoztunk. Akkor aztán leültetett, s elmesélte Petőfit, s elmesélte mindent, s azt mondta, hogy „mi a magyarokkal rokonok vagyunk”. Ezt jegyeztem én meg akkor ott, de különben egy kicsit olyan nehéz élet volt, mert a gyermekei – volt három gyermeke ennek a tanárnak – mentek ki az utcára koldulni. Hol innen, hol onnan csurran valami, adtak. Egy-egy jólelkű ember inkább megronta magától, s annak a koldus gyermeknek adott egy rubelt vagy valamit. Petőfi nevét említette, s elvitt a múzeumba, ahol Petőfinek a kéziratát megmutatta... (PoA)

Annyi idegen nyelvű nép volt ott! Voltak törökök.. Minket távolítottak tőlük... Távolítva voltunk mi tőlük, nem igen engedték velünk beszélgetni. (TóGy)

Szardok is voltak ott, baskírok, mindenféle volt. Törökök, tatárok, minden. A tatárok igen, azt mondták az oroszok is, mikor jött hozzám valami magyar fiú, ismerősöm a faluban, hát hallgatták, ahogy mi beszélünk magyarul, azt mondta mindjárt az asszony: Tak gorovitsz, kam tatari! Úgy beszél, mint a tatárok! A tatár majdnem úgy beszél, mint a magyar. Csak az e és a r hangot használják jobban. Szerettek is a tatárok. Aztán a lengyelek... De azokat internálták oda... Került egyszer egy lengyel őszi munkára. Az is mind azt mondta, testvérek vagyunk. A baskírokkal is beszéltem, a finnnek is s ők is azt tartották, hogy Ázsiából kijöttek a magyarok, azt mondták, hogy hét nemzet jött onnan el. Aztán megállottak Oroszországban, s erre arra maradoztak el. A magyarok meg nem álltak meg, míg nem jöttek Magyarországra be. Ezt ott hallottam. Ott, mikor az Uralban voltunk... Na lássák, azt mondta, ahogy hajtottuk az Ural folyón a fát, lássák, itt jöttek ezen a folyón át a magyarok. Hét esztendeig utazták át az Uralt, míg gyalog átutazták. Több helyt megállottak. Megállottak, hogy legyen miből éljenek, míg jöttek onnan... Úgy hírták azt, ahonnan a magyarok eljöttek, hogy Szittyá ország. Szittyó-ország... Ezt egyszabadkai fogolytársam mondta... Annyi volt a nép, hogy már nem fértek. (Ge)

Voltak cseremiszek is, nem tudtam beszélgetni velük, de mondták, hogy ezek cseremiszek – ők ott Azerbajdzsán mellett laktak, ott a hegyekben –, az ott hegyes rész, ilyen kecskepásztorkodással foglalkoznak. Törpe, szőke, mozgékony, élénk,

kékszemű emberek. Mind próbáltunk velük szót érteni, mert tudtuk, hogy rokon nép a magyarokkal... (PaB)

Ott vannak az ujugurok... Azok is sokan vannak... Azt mondják, hogy ők a magyarokkal rokonok. Az országuk is Dzsungária. S azt mondják, hogy a magyarok nekik egy előőrseik. Az avarokéval talál az ő véleményük. Az avarok is azt mondták. Hogy a magyarok nekik egy előőrseik voltak. Mondták, hogy: „nem vagyunk Ázsia népe, nekünk van egy előős népünk már több mint másfél ezer év óta él Európában. Ezek a magyarországi elődeink... Nekünk már rengeteg elődünk van Európában. Például azt mondja, hogy a kunok. A kunok is testvéreink nekünk... Ők is átjöttek Európába! (VÁ)

Mikor körbeülük a tüzet, akkor ünnepélyesen egyformán étkeznek, egyformán beszélgetnek. A tiszteletet megadják a törzsi főnökeiknek nagyon. Ez érdekes. S adnak nekik ilyen bizonyos szép ékszereket, amit gyűjtenek, például karicsokat, amiből gyöngyszemeket csinálnak. Vagy a sapkájuk szépen ki van varrva. Éppen mint a kalotaszegieknek. Ez általában a közép-ázsiai törköknek nagyjából ugyanaz a szokásuk, mint a kalotaszegieknek. Na, ezt nem tudja senki... Nem mondja senki, pedig úgy van! Ugyanúgy gyönyörű hímzett ruhájuk van. Ugyanaz, mint a miénk. A színek is... Mikor az ember néz egy román hímzést, egészen más... Kék, sárga, minden. A magyaroknál simán megy át az egyik szín a másikba. Ugyanúgy van náluk is. Pentatonikus a zenéjük. A rengeteg zenetanár mind azt mondta az énekeikre is: Ne, a mi csángóink ugyanezt éneklék! Pentatonikus nótákat, pont ezzel az ütemmel. Voltak fogolytársaim – egy Máléffy nevű, s egy unitárius pap – azok gyűjtötték, s állandóan kotlázták az énekeiket... A csángó is pontosan úgy éneklé: Madárka, madárka... S a törököknél ugyanaz. Jellegzetes a hanghordozásuk, a dallamvitelük... (VÁ)

Aztán találkoztam finnekkel. Ez a nő kórházban volt. Mind próbáltam beszélni vele valamit, de nem lehetett. Oroszul beszélgettem, egy kocsi utaztunk egyszer, s mondták, hogy finn a nő, mind beszélhettem vele, de nem is lehetett, nem akarta firtatni, hogy ő finn... Egyellen szót se lehetett kieszdeni belőle... Félt szegény... (PaB).

Ami a kaukázusi és közép-ázsiai népeket illeti, többekben megvolt a rokonságtudat a magyarokkal. A kisebb kaukázusi népek, mint az oszétek, kabarok, avarok, karacsajok és cserkeszek büszkén mondták, hogy jól tudják, nyugaton él egy nagy rokon nép, a magyar! Szégyenkezve sütöttem le a szememet, hogy én bizony nem is tudtam a létezésükről, de a pár százézeres, tízezres népek szemében a tíz-tizenöt milliós magyarság léte nagy országot sejtetett. Érdekes módon még a kazahok tudtak a rokonságról, és kölcsönös örömmel fedezték fel az azonos vagy hasonló szavainkat. Ha pentatonikus dalt dúdoltam előttük, ők hasonlóval válaszoltak, ahol fel-felcsillaniak a hasonló, sőt, azonos motívumok. Azt gondolta az ember, hogy a még ma is Magna Hungáriában élő csuvasok, baskírok

számon tartanak minket. Akikkel lágerban találkoztam, nem mutattak érdeklődést, lelkesedést az eselleges néhai szomszédság vagy akár rokonság iránt... Az altáji tatárok sem vallották a rokonságot, de a „tatárjárás“ ellen tiltakoztak, mert az a mongolok műve volt, s mondták, őket is megrikították, leigázták. (Rőj)

Népek... Terjeszkedő népek... Kis, vesző népek... Rokonaink...

De nemcsak a kis népek, a százmillió japánok is nagy-nagy melegséggel közeledtek hozzánk, magyarokhoz.

Nagyon jó barátságban voltunk. A japán tisztek és a magyar tisztek ahol csak lehetett, mindenütt együtt voltak. Érdekes, a németekkel nem barátkoztak. De a magyarokkal állandóan. A műveltsége is a magyarnak s a japánnak valahol megfelelt. Megjegyzem, nagy tévedés, ha valaki azt hiszi, hogy a németek valahol felénk csúcsosodtak. A népműveltség – nem az, hogy civilizáció, könyveken keresztül való műveltség –, a népi műveltsége, az elemi műveltsége a magyaroknak sokkal magasabb volt, mint a németeknek. Mind a tiszt karnak, mind a legénységnek, sokkal, de sokkal magasabb. Össze sem lehetett hasonlítani. Az egyszerű magyar baka amikor leült, kiterítette a kicsi terítőjét – akár milyen helyzetben volt –, és akkor vette elő a tálat, kenyeret, villát, akkor evett, utána megmosta, akár milyen hideg volt, hóban, bárhogy, visszacsomagolta. A közönséges német baka nem! Ilyenkor, ilyen helyen mutatkozott meg a magyarság természetes műveltsége. Mi – s a japánok is – természetes műveltséggel rendelkezünk, a németek civilizáltak voltak. A kettő között nagy a különbség. A japánoknál ugyanaz volt. A japánok ugyanúgy viselkedtek, mint a magyarok. Ugyanúgy! Még a felszerelésük is hasonló volt. Szokásuk, mindenféle. (VáA)

Jöttek le hozzánk minden este. Szerették a magyarokat nagyon. Erősen szerették. Aztán futballoztak a mieinkkel. Jöttek le játszani. Az oroszokra köptek, azt mondták, erősen neveletlenek. Nem ették meg, amit adtak volna nekik, külön kellett főzzenek, s jobb ételt kaptak. Ahogy lehetett, úgy értekeztek velünk... Mondták, a magyar nép okosabb, s más, mint a többi nemzetek. Mert szeret sportolni, szeret dolgozni, s jól gazdálkodni. Olyan gépezetük volt, hogy az oroszok csak tátották a szájukat, nem tudták, mit csináljanak vele. Ismerték a gépeket, mind mondták, mutatták ott nekünk, ne, ez mind tőlünk van... (NaGy)

A szimpátiájukat számtalanszor megfogalmazták. A japán tisztek mondták, hogy Japánnak az északi részén annak idején valamikor, amikor még a kínai birodalom nem volt kifejldve, hanem Kínának a mandzsúriai részén még hunok laktak, hogy a hunokból származik egy óriási nagy törzs, amelyik japán északi részén telepedett le, s amelyik nem a japán karakteristikákat viseli máma is, hanem hasonlít a mongoloid-magyar típushoz. Mondták, hogy ők rokon népek velünk. S ha ők Európába jönnek, az nem sárga veszedelem lesz, hanem olyan sárga féle felszabadítás... (VáA)

Ki mondja meg, hány nép is élhet Ázsiában? Talán senki... Maradjunk mi is azzal, hogy sok! Ázsia: népek tengere!

És ott, ott a népek tengerében ott voltunk újra mi, magyarok... Megjelentünk, és megdöbbenéssel tapasztaltuk, hogy ott több ezer év távlatából is nyilvántartanak minket, emlékeznek ránk. És szégyenkezve érezhettük, mi tudjuk legkevésbé, hogy kik vagyunk. Hogy honnan jöttünk, s talán még azt sem, hogy miért vagyunk...

Amennyi népet értem! Annyit! Oroszokat, japánokat, mongolokat, cserkeszeket... A cserkeszek azok huncutok, az oroszok között sokan vannak rossz-szívűek is... De a legrosszabb nép a magyar. Ez sajnos. Az én tapasztalatom szerint... Az mindenkit összerontana... Sajnos, én is az vagyok, de hiábavaló... Azt tudom, egész Ázsiában nem kaptam olyan népet... S Európában sem... Cseh, román, minden más. Azok összefognak, azok összefogtak mindig, mindenütt. De amennyi népet én megismertem, a legrosszabb nép önmagával szemben a magyar. Mert széthúznak, egymás ellen vagyunk... Önmagunknak vagyunk az ellenségei... Elromlottunk! De ezt ők, azok a népek nem tudják... S szerettek, még mindig szerettek minket. Mint testvéreiket... (Val)

A SZÖVEGBEN IDÉZETT VOLT HADIFOGLYOK – ADATKÖZLŐK – JEGYZÉKE

ÁbJ	Ábrahám János, Kézdimartonfalva, Háromszék megye, sz. 1895
AnG	Antal Gergely, Csíkdánfalva, Csík megye, 1895
BaA	Bajzáth András, Magyarnemegy, Beszterce-Naszód megye, 1923
BaB	Bakos Balázs, Gyergyóremete, Csík megye, 1895
BiM	Bitai Mátyás, Telek, Háromszék megye, 1893
FaB	Fazakas Béla, Oltszem, Háromszék megye, 1897
FeI	Ferencz Imre, Csomakörös, Háromszék megye, 1895
GeJ	Gerőcz János, Nagykapus, Kolozs megye, 1895
KoK	Komán Károly, Sepsikőröspatak, Háromszék megye, 1892
KoS	Kovács Sándor, Málya-Bergenye, Maros megye, 1921
NaGy	Nagy György, Türe, Kolozs megye, 1920
PaB	Pakuts Balázs, Nagyborosnyó, Háromszék megye, 1922
PoA	Porzolt Albert, Barátos, Háromszék megye, 1922
Pol	Porzolt Imre, Barátos, Háromszék megye, 1888
Rőj	Rózsás János, Nagykanizsa, Zala megye, 1926
TőGy	Tódor Gyula, Borzsova, Csík megye, 1896
VáA	Váncsa Albert, Sepsiszentgyörgy, 1920
Val	Vass Imre Ferenc, Szászcávás, Fehér megye, 1894

KISS GY. CSABA

A KELETI SZÁRMAZÁS TORZÍTÓ TÜKÖRBEN

(Mint a cseh és a szlovák magyarsággép része)

Ha a történelmet *szövegnek*, a múltról elmondott, leírt történetek összességének tekintjük, kételyünket fejezzük ki az objektívnak elgondolt történelemmel szemben. A történelem objektívitásának az igénye ugyanis föltételez egy népek, nemzetek, kultúrák fölötti egyetemes érvényű igazságot. Erről az igazságról pedig könnyű elképzelni, hogy kíváncsú, így azután vetélkedés tárgya lehet. Azt sem nehéz elképzelni – és példák is vannak hozzá elég számban –, hogy az egyes népek, közösségek harcba indulnak az igazság birtoklásáért. Hiszen, ha létezik ilyen egyetemes igazság, akkor talán meg is lehet ragadni, lehet érte vetélkedni a mindenkori jelenben; a múlt éppen érveket, adalékokat kínálhat ebben a küzdelemben. Aki pedig meg tudja szerezni, és magáénak vallhatja az igazságot, fölül kerekedhet, a szomszédok, a vetélytársak fölül.

A közép- és délkelet-európai nemzetek történelemképében számos példát lehet találni az objektívnak elképzelt történelmi igazságért vívott küzdelmekre. Meglehetősen meddőnek érzem azokat a törekvéseket, amelyek kivételes buzgósággal igyekeznek bizonyítani, hogy mi – mondjuk a magyarok, csehek vagy horvátok, és a sor folytatható – közelebb vagyunk ama föltételezett és egyetemes igazsághoz, mint egyik vagy másik szomszéd. Megítélésem szerint jobban tudjuk olvasni közös történelmünket, ha abból indulunk ki, hogy mindegyik nemzeti történelemképnek van saját igazsága, és megkíséreljük a jelenségek párhuzamos leírását, egymás mellé illesztjük a történelemről szóló történeteinket, és zárójelbe tesszük azt a kérdést, melyikünk igazsága áll közelebb ama egyetemeshez. Véleményem szerint ugyanis a múltról szóló történetek (ide sorolom a mesék, mondák és mítoszok mellett a történetírók munkáit is), továbbá a vélekedések, a sztereotípiák, a képzelet szüleményei szintén szervesen hozzátartoznak a történelemhez, sőt nélkülük nem lehet a maga összetettségében rekonstruálni a múltat. És egyáltalán nem bizonyos, hogy az a legfontosabb mérce, mennyiben tekinthetők – úgymond – objektívnak. Érdemes elfogadni, hogy a képzelet termékei, köztük az álmok, a sejtések, az előítéletek, a víziók is – tények.

E bevezető után szeretnék a szorosán vett tárgyra térni. Azt szeretném bemutatni – korántsem a teljesség igényével, inkább a fő tendenciákat megrajzolva –, hogy milyen képek formálódtak a magyar nép keleti származásáról a cseh, illetőleg a szlovák nemzeti ideológiában, hogy milyen helyet foglalt el és milyen jelentést tulajdonítottak e valóságos történeti ténynek a modern nemzetté válás útjára lépő közép-európai szláv szomszédunknál. A félreértéseket elkerülendő jegyzem meg, hogy a szomszédság mást jelent a két esetben. Hiszen, mint ismeretes, a szlovákokkal

mintegy 900 éven át egy államkeretben éltünk, a cseh tartományok szuverén országgént voltak szomszédaink századokon keresztül, később pedig Habsburg birodalom főnhatósága alatt. Vagyis alapvetően más minőségű volt a két szomszédság, és mást jelentett a XIX. században a nemzeti ideológiák törekvése. A csehek számára a nemzetállami célt a történelmi tartományok (elsősorban a Szent Vencel koronájához számított Csehország, Morvaország és Szilézia) integrálása, a tartományok csehesítése (hiszen jelentős volt a német anyanyelvű lakosság), továbbá a szlovákokkal való közösségkialakítása jelentette. A szlovák nemzeti mozgalom elsősorban az önmeghatározás dilemmáival viaskodott. Elkülönülést fogalmaztak meg két irányban. Magyarországon az országon belül kívánták közösségüket elkülöníteni, a csehtől pedig nyelvileg – az önálló modern nyelvi standard megalkotásával – akartak elkülönülni. De voltak olyan értelmiségiek is, akik a szlovákok sorsát a csehekkel összekötve képzelték el, mint például az a Ján Kollár, aki végig kitartott a cseh nyelvűség mellett, és a szláv kölcsönösség gondolatának megfogalmazója volt. Közbevetőleg megjegyezném: három évtizedig, 1819 és 1849 között Pesten volt a szlovák evangélikus gyülekezet lelkesze.

A magyarság keleti származásával kapcsolatos cseh és szlovák nézeteket három csomópont köré fogom rendezni. Az első a magyar honfoglalás értelmezése, a második a szláv és a magyar világ mint a civilizáció és a barbárság találkozása, a harmadik pedig a magyarok származásáról és keleti (értsd: nem indoeurópai) nyelvéről formált nézetek, vélekedések. Hangsúlyozni kell, hogy a nemzettévalás korában a csehek és szlovákok körében a magyarságról formált nemzetkép egyáltalán nem marginális jelentőségű. Épp a nemzetállami célok "ütközése" miatt a magyarsággép – és benne a keleti eredet értelmezése – fontos eszköze és hosszú ideig ható eleme volt a nemzeti ideológiának.

Az idézendő szövegek többsége a cseh és szlovák nemzettévalás meghatározó fontosságú évtizedeiből, az un. nemzeti újjászületés korából származnak, vagyis az 1820 és 1848 közötti korszakból. Az 1830-as években bontakozott ki az un. nyelvharc vitája – német nyelven – szlovák, cseh és magyar értelmiségiek között, amelyben körvonalazódtak összefüggő nézetrendszerben a modern nemzet mibenlétét, jellegét megfogalmazó historizáló érvek, mégpedig gyakran egymást tagadó formában.

A magyarok megérkezését a Kárpát-medencébe a romantikus kor szláv tudományossága a szlávok tragédiájaként értelmezte, hiszen a honfoglalással úgymond szétszakították egymástól a nyugati és déli szlávokat, megszűnt az összefüggő – legalábbis annak tekintett – szláv nyelvterület. Ezt a nézetet fogalmazta meg igen határozott formában történeti szintézisében (A cseh nemzet története – először németül jelent meg 1836-ban) František Palacký, a cseh nemzeti ideológia kivételes hatású formálója. Ettől kezdve toposzként terjedt ez a vélekedés és nagy karriert futott be a szláv népek történetírásában és publicisztikájában. Ebben a megközelítés-

ben tehát a magyarok a szlávok tragédiájának (a térbeli egység megbontásának) az okozói. A honfoglalás ténye a magyarok valaminő ösbűneként került a történeti emlékezetbe.

A szlovák hagyományban és politikai érvelésben a múlt században a magyar honfoglalásnak két egymástól gyökeresen eltérő értelmezése volt jelen. 1918 előtt gyakran hangoztatták a nemzeti ideológia formálói csakúgy mint a politikusok az un. szövetség teóriáját. A szlovák szemlélet számára fontos kiindulópont volt, hogy a szlovákság ősidők óta a Kárpát-medence lakója. Közkeltű volt a nézet, hogy a Tátra vidéke az egész szlávok bölcsője. Vagyis a szlovákok őshonosak ezen a területen, nekik nem kellett ide vándorolniuk, mindig itt laktak. Amikor pedig a IX. század

Végén megérkeztek a honfoglaló magyar törzsek a Kárpát-medencébe, az itt lakó szlávok nem ellenséggént fogadták őket, és szövetségeket kötött egymással Szvatopluk és Árpád népe, majd közösen alakították meg a hazát. Így védi meg Apológiájában (1728) Ján Baltázár Magin Trečsén városának és a szlovákoknak régi jussát, egyenlő jogait a natio hungarica (a magyarországi rendi nemzet) keretében. Samuel Timon, a jezsuita történetíró szintén latin nyelvű munkában (Imago antiquae Hungariae... Kassa, 1733) fejt ki nézeteit a honfoglaló magyarok és a szlávok szövetségéről. A másik fölfogás a Keletről érkező magyarok bejövételét nemzeti tragédiának tartja, hiszen a magyar törzsek pusztították el azt a nagymorva birodalmat, melyet a XIX. század elején a tervezett "csehszlávok" vagy szlovák önállóság, nemzetállam előzményének tekintették. A romantikus irodalom a pozsonyi ütközetet (907) nemzeti katasztrófának értelmezte, az ezeréves alávetettség kezdeteként. "*Bratislava, Bratislava /tam je padla Slávon sláva/ Pozsony, Pozsony /ott hanyatlott le a szlávok dicsősége/*" – így a múlt század második felének szlovák nemzeti bánatot kifejező dala. Amihez még annyi magyarázat is kívánczik, hogy a Bratislava városnév a romantikus nyelvújítás terméke az 1830-as évekből (az eredeti szlovák Prešporok helyett). Jellemző példa a honfoglalás negatív megítélésére, hogy Ján Kollár nagyszabású szonett gyűjteményének (A szlávok, illetve dicsőség leánya – Slávy dcéra, 1832) V. énekében Árpád fejedelem – többek között Batu kánnal együtt – a szlávok ellenségei között bűnhődik a pokolban.

A Keletről, Ázsiából érkező honfoglaló magyarok barbároknak látszanak a cseh és a szlovák nemzeti ideológia tükrében, akiket az itt élő őshonos szlávok igyekeznek megismertetni a civilizáció vívmányaival. Ebben az értelmezésben bizonyos tekintetben Nyugat és Kelet találkozásáról van szó. Kelet az Európában elterjedt vélekedésnek megfelelően kevésbé fejlett, kultúrája a nomád harcosoké és pásztoroké. A közmondásokat gyűjtő irodalmár lelkész, Juraj Ribay így fogalmazott abban a latin nyelvű röpiratában, melyben Dugonics Andrással vitatkozott: "*Minő jövevény volt a magyar, és honnan kik közül jött? Műveletlenül jött, termékellen földet hagyott ott – itt pedig már művelt népet és megművelt földet talált.*" (Palma-Quam Dugonics similesque Magyari Slaviae eripere attentarunt vindicata. Zágráb,

1780). A nagy visszhangot – és vihart – keltő Sollen wir Magyaren werden? (Magyarnak kell lennünk?) című röpiratnak így fogalmaz fiktív nevű (későbbi kutatás derítette ki, hoigy Samuel Hoič szlovák író munkája) szerzője 1833-ban: "A nomád magyar előnyben részesítette a legelőkhöz gazdag síkságot, míg a szláv, akinek az is hazája volt, a hegyvidékre szorult; ám át tudta adni a magyarnak tapasztalatait a földművelésben és a kézművességben." Egy évvel később Ludovít M. Šuhajda szintén németül közreadott röpiratában felsorolja, mit adtak a szlávok a magyaroknak: új szavakat, gazdasági tapasztalatokat, segítséget a földművelés megismertetésében, továbbá segítséget a kereszténység főlvetelésében (Szent Adalbert személyében), nem utolsósorban pedig hősöket, például a horvát Titus Dugović-ot és Šubić-Zrínkit. (Der Magyarismus in Ungarn. Leipzig, 1834.).

A szláv és a magyar világ találkozásánál tehát eszerint a szlávok civilizáló szerepe volt a meghatározó. Ők tanították meg a nomádokat földművelésre, ők ismertették meg a magyarokat a kereszténységgel, mondhatni megszélidítették a Keletről Európába jövő vad barbárokat.

A szláv tudósok is foglalkoztak a magyarok származásának kérdésével, a XIX. század elején már ismeretes volt a finnugor rokonság ténye. Ján Kollár egyik munkájában a csúdoktól származtatja a magyarokat, így amikor 1839-ben Ján Hollý, a korai szlovák romantika jeles képviselője *Sláv* (A szláv) című eposzában a szlávok és a csúdok kozmikus méretű háborújáról ír, a kortársak jól tudták, melyik népet lehet összefüggésbe hozni a csúdokkal.

A múlt század első éveiben is nyilvánvaló tapasztalat volt a magyar nyelv indoeurópai volta, alapvető különbsége a közvetlen környezet többi nyelvétől. Ján Feješ, a kishonti evangélikus lelkészek tudós társaságának lelke így jellemezte nyelvünket: "*A magyar nyelv nem európai, hanem exotikus. Úgy tetszik, hogy európai ég alatt és talajon nem fogadták be, ezért is nem európai, nehéz az európai szellemnek megértésre, beszédre és kiejtésre.*" (De lingua in genere et de Hungaria in specie. 1807).

Nagyon érdekes és tanulságos, hogy miként magyarázta a fentebb említett Sollen wir Magyaren werden? című röpirat szerzője Magyarország Ungaria, Hungaria nevének az eredetét: "*... a szláv: 'u gory' hegymél levő, németül am Berge, szóból való, és régebbi a keresztén idősámításnál, ugyanazt jelenti, mint Szkítia és Sarmatia nevével... Ugoria-nak, Ungariának hívták mind a kettő hegyvidéki részét.*" Vagyis a fogalmat Keletről hozták magukkal a magyarok, ám a szó maga szláv eredetű.

1834-ben jelent meg Bázalben egy anonim röpirat, amely ironikus formában bírálja a magyarosítást. A német nyelvű írás (Milyen eszközökkel lehet a magyar nyelv elterjedését Magyarország lakói között a legbiztosabban elérni) szerzője a következőképpen jellemzi a magyar nyelvet: "*Ez a nyelv, anélkül hogy valami köze lenne a keleti gyopárhoz, ázsiai különlegesség Magyarországon és*

Erdélyben, egyes egyedül csak itt van, egyetlen testvére sincs a földkerekségen, esetleg Csoma úrnak sikerül valahol valamilyen rokont fölkeresnie." Itt kell megjegyezni, hogy a magyar reformkor számára oly meghatározó kihívást jelentő "herderi jóslatnak" is részben hazai szláv forrása van, amennyiben a nagy német tudóst a magyarországi demográfiai helyzetről, a XVIII. század viszonyairól – mint azt a kutatás már jó ideje föltárta – Mária Terézia szlovák származású és tudatú könyvtárosa, Kollár Ádám Ferenc tájékoztatta.

A cseh és szlovák nemzeti ideológia kiindulópontja a közös nyelv volt, az írók, tudósok a legnagyobb veszedelemnek a nyelvi asszimilációt, azaz a németesedést, illetőleg a magyarosodást tartották. A többször idézett Ján Kollár egyik első értekezését e kérdésnek szentelte, németül jelentette meg a svájci Arauban 1821-ben a "Valami a szlávok magyarosításáról Magyarországon" című írását. Így fogalmazott benne az asszimilációról: *"Ha pedig a két egymással szemben álló, heterogén (ázsiai meg európai) nemzetiségből egy harmadik újat csinállok, amelyik azután sem magyar, sem szlovák nem lesz, és amelyik nem tudja majd szolgálni a nemzeti élet felszabadítását, akár a néprándorlás idején a középkorban."*

A magyar nép keleti származása tehát olyan konstrukcióba került bele a modern nemzeti ideológiák megfogalmazása idején a cseheknel és a szlovákoknál, amelyben ez többnyire elmaradottságot, keleti barbárságot és vadságot jelent, így olyan közösségről festenek képeket, amelyek hozzájuk képest a civilizáció alacsonyabb fokán áll. E képeken megjelenik az ellenszenves ázsiai hódító arca, a zsarnoké, akinek utódai uralkodnak a békés szlávok (jellegzetes cseh és szlovák önkép, melynek fő forrása Herder) fölött. Az élesedő nemzeti-nemzetiségi ellentétek idején a XIX. század második felében, a XX. Században újra és újra megformálják, továbbadják a magyarságnak ezt a keleti barbár képét. Egyetlen beszédes példát szeretnék csak illusztráció gyanánt idézni. 1916-ban látott napvilágot franciául Eduard Benešnek az Osztrák-Magyar Monarchia széthúzását meghirdető híres és hírhedt politikai brosúrája (*Détruisez la Monarchie Austro-Hongroise!*), ebben az emigráns cseh politikus meglehetősen negatív képet fest Magyarországról, a magyarságról. A honfoglalás utáni időkről jegyzi meg például: *"A magyar nép túlságosan keleties maradt."*; az első világháború alatti politikai viszonyokat pedig így jellemzi: *"Ma Magyarországon teljesen keleties rendszer a jellemző."* (Idézem a szegedi József Attila Tudományegyetem hallgatóinak kiadásában megjelent magyar változat alapján. Szeged, 1992.)

További idézetekkel lehetne folytatni a sort, de talán e vázlatos áttekintés is bizonyította, milyen célokat szolgálhatott a magyarok keleti származását szöbahoző érvelés.

A KÖTET SZERZŐI

Dr. BÁRDY LÁSZLÓ (Mosonmagyaróvár, 1932.) – történész, az ősi kultúrák kutatója

A pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem tanára. Sinológus.

Írásaiból: *A magyar zene lehetséges keleti gyökereiről* (Ének-Zene Tanítása, XXX/6, Budapest, 1987), *An OVERVIEW OF XIONGNU RESEARCH FROM THE EARLY 1930S TO THE PRESENT* (The International Academic Conference on Archaeological Cultures of the Northern Chinese Ancient Nations, Vol.I. Hohhot, Inner Mongolia, China, 1993), *Őseink nyomában a Távol-Keleten* (Expedíció a Selyem Út mentén, Pannónia Könyvek sorozat, Pécs, 1993), *A kínai krónikák és a hun őstörténet*, (In: A II. Magyar Tört. Isk. előadásai, 205-210pp, ZMTE, Budapest-Zürich 1994). *A lovasnomád népek útja Belső-Ázsiától a Kárpát-medencéig...* (Nemzeti történelmünk III. Kaposvár, 1996), *Kőrösi Csoma Sándor el nem ért úti-céljainál* (In: KOV '99).

Dr. BASKI IMRE (Kunszentmiklós, 1951.) – Az MTA Altajisztikai Tanszéki Kutatócsoport tudományos főmunkatársa

Kalocsán az I. István Gimnáziumban érettségizett. A kunok nyelve és története iránti érdeklődése vezette el a turkológiához. Az egyetemi évek (Bp. ELTE) alatt fordul érdeklődése a névkutatás felé. Török nevekkkel Rásonyi László turkológus professzor munkatársaként 1976-ban kezd el foglalkozni. 1983-ban egyetemi doktori, 1996-ban PhD tudományos fokozatot szerez. Nyelvtudása: orosz, török, angol, német. 1982-1983 között az ELTE Török Filológiai Tanszékén tanár, tudományos kutató (turkológus). Kakuk Zsuzsa professzorasszony munkatársaként részt vesz Kúnos Ignác tatár és krimi népköltési gyűjteményének a filológiai feldolgozásában és közzétételében. Időközben gyűjt kiskunsági anyakönyvi családneveket, és bekapcsolódik Bács-Kiskun megye földrajzinév-gyűjtési munkálataiba gyűjtői és ellenőri minőségben. Majd az MTA Orientalisztikai Munkaközösségben dolgozik. Rendszeresen tart turkológiai előadásokat, és tanít különböző török – főleg kipszak – nyelveket (pl. tatárt, krimi tatárt és kirgizt). Jelenleg az MTA Altajisztikai Tanszéki Kutatócsoport tagjaként fő feladata a Rásonyi-hagyaték török személy-neveinek publikálásra való előkészítése. Ezért kidolgozta egy török tulajdonnévi adatbázis számítógépes összeállításának a módszerét. Az Európa Könyvkiadó külső munkatársaként készített nyersfordításokat (őzbec, kirgiz, türkmén, karakalpak nyelvből), műfordításokat (orosz, kazak, tatár és türkmén nyelvből), szótári és életrajzi jegyzeteket. 1989-ben jelenik meg történelmi regény-fordítása. Hitvallása szerint kutatói munkájával a magyar-török (ezen belül a kun) nyelvi, néprajzi és történelmi kapcsolatok alaposabb ismeretéhez kíván hozzájárulni.

Fontosabb publikációi: *A magyarországi kun eredetű tulajdonnevek kutatása* (Tudománytörténeti áttekintés: Forrás, Kecskemét, XVIII /1986/ 2. sz. 88-94. pp), *A Preliminary Index to Rásonyi's Onomasticon Turcicum by Imre Baski*, (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986, 159 pp. /DEBTER 6./ *A Crimean Turkic-Tatar Glossary from the 17th Century*, (Acta Orientalia

Hung, XL/1986/, 107-172 pp.) *Kun eredetű nevek a török adóösszeírásokban*, (In: Névtudomány és Művelődéstörténet. A IV., Magyar Névtudományi konferencia előadásai, /Zalaegerszeg, 1986, október 8-10/, Zalaegerszeg, 1989, 214-217. pp.) *Kasantatarische Volksmarchen. Auf Grund der Sammlung von Ignác Kúnos herausgegeben von Zsuzsa Kakuk und Imre Baski*, (Budapest, 1989, pp. 220.) *Onomasticon Turcicum. Mutatvány Rásonyi László török személynév-gyűjteményéből*, (Magyar Múlt XX., Sidney, Évf. /1993/, 1-2. sz., 53-70.) *Mondatstruktúrájú összeített nevek a törökben*: Névtani Értesítő 15 (1993), 45-50. pp. *Onomasticon Turcicum. Mutatvány Rásonyi László török személynév-gyűjteményéből*, (Keletkutatás 1993, Ősz, 12-32 pp.) *Dobrucada'ki Kirim Tatar Tamgalari*, (Emel, Sayi 208, Yil 46 /1995/, pp. 10-18.) *Tamgas and Names /A Contribution to the Tatar Ethnogenesis/*, (In: Originea Tătarilor. Locul lor în lumea turcă. /Constanța, 17-20 noiembrie 1994/. Coordonator: Prof. univ. dr. Tahsin Gemil, București, 1997, pp. 64-92.) *About the Turkish Dialect of Deliorman /Illustrated with texts on the circumcision feast/*, (Acta Orientalia Hung. XLVIII /3/ (1995), pp. 275-289, Studia Orientalia Prof. Susannae Kakuk Septusgennariae Dedicata. Ed. by G. David and I. Vasary.) *Onomasticon Turcicum*, (/L. Rásonyi's Collection of Turkic Personal Names and the Method of its Publication/. In: Historical and linguistic interaction between Inner-Asia and Europe. Proceedings of the 39th permanent International Altaistic Conference /PIAC/. Szeged, Hungary: June 16-21, 1996. Ed. by Árpád Berta. Szeged, 1997, pp. 31-42.), *A számítógépes tulajdonnévi adatbázisok tervezéséhez /Egy épülő török adatbázis kezdeti tanulságai/*, (In: Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai, Miskolc, 1995. augusztus. 28-30/. I-II. Budapest-Miskolc 1997, pp. 499-512. /MNYTK 209. sz./).

CSAJÁGHY GYÖRGY (Pécs, 1950) – zenetanár, népzene kutató

"A Pécsi Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola klarinét szakán jeles eredménnyel diplomáztam 1973-ban. 1972-től a Pécsi Filharmonikus Zenekar, majd 1973-tól a Pécsi Nemzeti Színház illetve Filharmonia zenekarában működtem mint zenekari klarinét- és szaxofonművész. Művészi munkám mellett mellékfoglalkozásban zenepedagógiai munkát végeztem... Játsoztam fúvőzenekarokban és magyar népi együttesekben, melyekkel számos külföldi turnén vettem részt mint klarinét, szaxofon és tárogató szolista. Az utóbbi időben a leginkább játszott-művelt hangszerem a tárogató... 1980-tól érdeklődésem egyre inkább a magyar őstörténet és az ezzel összefüggő népzene kutatás felé irányult. Hosszan tanulmányoztam az orientalisztikai, valamint a magyar őstörténettel kapcsolatos történelmi, régészeti, antropológiai szakirodalmak legkülönbözőbb területeit, s ezzel párhuzamosan népzenei összehasonlító kutatómunkát végeztem. Érdeklődési körömbé tartozik mindenekelőtt a középső- és belső-ázsiai korai pusztai lovas népek leszármazottainak dallamvilága és hangszerei, illetve a hunok, avarok énekes és hangszeres zenei emlékeinek, köztük ásatag hangszerek feldolgozása, valamint a finnugor népek zenéje. (Mások és saját kutatásaim nyomán arra a következtetésre jutottam, hogy a magyar őstörténet és az ehhez köthető etnikum mindenekelőtt a hajdani lovas népekkel és leszármazottaikkal rokonítható.)"

Főbb munkái: *A magyar népzene keleti párhuzamai, eredete őstörténeti vonatkozásokról*, (Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Bp.-Zürich, 1994) *A magyar népzene*

ősrőlégéről (Magyar Fórum, Bp. 1996. XI. 28.) *A népi hangszerekről*, (Havi Magyar Fórum, Bp. 1997./V. évfolyam 7. szám 73-78) *A magyar népzene, népi hangszerek és a magyar őstörténet*, (Kapu folyóirat Bp. 1997/9. 41-45.) *A magyar népzene egyes keleti párhuzamai*, (Turán folyóirat, [új, 5. évf.] 2. sz. 28-35. Bp. 1998.) *A felgyőlt avar síp és történeti háttere*, (A tizedik magyar őstörténeti találkozó és negyedik magyar történelmi iskola előadásai és iratai, 75-137. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, Bp.-Zürich 1994. Önálló kötetben: Püski, Bp. 1998.) *A magyar népzene bölcsője: Kelet*, (Alexandra, Pécs, 1998.) *A "táltoztól" a "körtemuzsikáig"*, A honfoglaló magyarság egyik zenei emléke: a tatár cseresíp, annak hangszertörténeti, valamint a magyar őstörténettel kapcsolatos és egyéb összefüggései, (Turán folyóirat [új] II. évf. 6. sz. 121-154. Bp. 1999.) *Tárogatómuzsika*, CD lemez (AXA, Pécs, 2000.).

Dr. DÁVID GÉZA (Budapest, 1949) – történész, turkológus, a történelemtudomány doktora. Az ELTE Török Filológiai Tanszékének habilitált docense, vezetője.

Főbb munkái: *A Simontornyai szandzsák a 16. században*, (Budapest, 1982, /törökül is: Istanbul, 1999/); *A népesség vándormozgalma a Budai szandzsákban, 1546-1559*, (In: Keletkutatás 1990/1, 30-64); *A török hódoltság kora. Békéscsaba története*, Első kötet. A kezdetektől 1848-ig. (Szerk. Janovich B. Dénes-Erdmann Gyula, Békéscsaba, 1991, 207-312); *A budai beglerbégek jövedelmei és birtokai a 16. században*, (In: Keletkutatás 1991/1, 49-64); *Szigetvár birtokai a 16. században*, Tanulmányok a török hódoltság és a felszabadító háborúk történetéből. (Szerk. Szita László, Pécs, 1993, 159-191); *Adalékok a Temesvári elajet 18. századi történetéhez*, (In: Keletkutatás 1993/2, 42-55); *A magyarországi török archontológiai kutatások lehetőségei (aradgyulai szandzsákból)*, (In: Történelmi Szemle, 94/1-2, 111-127); *Studies in Demographic and Administrative History of Ottoman Hungary*, (Analecta Isisiana XXV. Istanbul, 1997); *Mohács-Pécs 16. századi bégjei. Pécs a törökökben*, (In: Tanulmányok Pécs Történetéből 7. Szerk. Szakály Ferenc, Pécs, 1999, 51-87).

ERDÉLYI BALÁZS (Budapest, 1950-) – építészmérnök, régész.

Erdélyi János dédunokája, Dr. Erdélyi Pál, kolozsvári egyetemi könyvtárigazgató unokája. A Budapesti Műszaki Egyetem építészmérnöki karán diplomázik 1975-ben. 1975–1978 között a MTA Régészeti Intézetében dolgozik. 1978–1981-ig tudományos ösztöndíjas a BME építészettörténeti tanszékén, majd 1985-ig kutat és tanít az egyetemen, először az építészettörténeti, utána az épületszerkezet-tani, végül a középülettervezési tanszéken. 1985–1991-ig Tapolca főépítész. 1993–1995-ig a Tapolca Városi Múzeum igazgatója. 1995–1999-ig muzeológus, azóta magánvállalkozó. Számos lakó-, ipari és középület tervezője. Több magyar és nemzetközi tudományos társaság tagja.

Főbb tudományos közleményei: *A koraközépkori és kora Árpád-kori félig földbe ásozott falusi lakóépületek feldolgozásának szegélyhúgykar-talra alkalmazott kódrendszere*, (In: Építés-Építészettudomány. XI. 1-2. 49-54. Budapest 1979./A MTA Ifjúsági Nívó-díjával jutalmazta. Megjelent németül a MittArchInst 10/11. 199-206. Budapest 1983./). Erdélyi Istvánnal:

Modern régészet, (In: Magyar Tudomány 1980/2. 130-134.). Sági Károlyval: *A magyarországi régészeti légi fényképezés története és a Szent György-hegyi kolostorrom*, (In: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 17/1984. 273-280. Veszprém 1985), Kása I., Zádor M., Bajnóczy G. társszerzőkkel: *Thermo-luminescence Dating of some Hungarian Medieval Churches*, (In: Periodica Polytechnica/Chemical Engineering Vol.28. Nos.3-4. 263-272. Budapest 1984/1985), *Die Rolle der TL-Altersbestimmung in der vorausgehenden Forschung der Restaurierung der historischen Baudenkmäler* (In: Berliner Beiträge zur Archäometrie, Band 10. 131-137. Berlin 1988.), I.Kása, F.Burillo, Z.Király társszerzőkkel: *Thermoluminescence dating of the "Mas de Valero" site /Formiche Bajo, Teruel, Spain/*, (In: Archaeometry Proceedings of the 25th International Symposium, Edited by Y.Maniatis. 27-33. Amsterdam-Oxford-New York-Tokyo. 1989), Pattantyus-A. Miklóssal: *Prospecting of a Roman Castrum in Sarmatia from Discovery to Excavation*, (In: Proceedings of the 26th International Archaeometry Symposium. 133-138. Archaeometry Laboratory, University of Toronto. Toronto, Ontario, Canada 1988), Kása Imrével: *A tapolcai templom-domb (Plébániakert) neolitikus településrélegének termolumineszcens korhatározása*, (In: A Tapolcai Városi Múzeum Közleményei I. 1989. 131-134. Tapolca 1990), *Ethnical and interethnical symbols in architecture*, (In: Papers from the EAA Third Annual Meeting at Ravenna 1997. Vol.1.264-265. BAR International Series 717. Oxford 1998), *Authenticity Research by Thermoluminescent Method of some Works of Art with Unknown Condition of Finding from the Antique Selection of Museum of Fine Arts*, (In: Archaeometrical Research in Hungary II. 53-55. Budapest-Kaposvár-Veszprém 1998).

Dr. ERDÉLYI ISTVÁN (Nagyvárad, 1931. aug. 28.) – régész

„... Szüleimmel együtt 1944 szeptemberében Szentendrre menekültünk, ahol 1950-ben leérettségiztem. Még ugyanabban az évben felvettek az ELTE Történettudományi Karára, melyen 1955-ben végeztem kitűnő államvizsgálval. Elsősorban László Gyula tanítványának tekintem magamat. 1955-59 között aspirantúrán voltam a Leningrádi Állami Egyetem Történettudományi Kara Régészeti Tanszékén, illetve ezt megelőzően, rövid ideig idehaza a MNM Régészeti Osztályán dolgoztam. Leningrádban védtem meg kandidátusi disszertációm *„A magyarok Levédiában”* címmel. 1959 őszétől 1991 decemberéig a MTA Régészeti Intézetében, 1968-70 és 1981-83 közt a Szovjet Tud. Akadémia Régészeti Intézetében dolgoztam Moszkvában, mint tudományos vendégmunkatárs. 1976 végén védtem meg Budapesten az akadémiai doktori disszertációm... 1976-83 között a közös szovjet-bolgár-magyar régészeti expedíció magyar munkacsoportját vezetem a Don-völgyi Majackoje nevű lelőhelyen. 1961 és 1990 között a közös mongol-magyar régészeti expedíció magyar munkacsoportját vezetem 12 alkalommal Mongóliában. 1991-1994 között a Miskolci Bölcsész Egyesület Történettudományi Tanszékén magyar őstörténetet és a népvándorláskor régészetét tanítottam. 1993-ban részt vettem a Károli Gáspár Egyetem megalapításában, és a Bölcsész tudományi Kar Történettudományi Tanszékén oktattam. 1996-ban az ELTE történelemből habilitált. 1984-1998-ig oktattam az egyetem különböző tanszékein: a Kelet-Európa Története Tanszéken a besenyők, kunok és jászok történetét, a Finnugor Tanszéken 1985 óta a finnugor népek őstörténetét adtam elő, végül pedig az egyetemi Belső-ázsiai Intézetben Mongólia és Belső-Ázsia régészetét tanítottam. Jelenleg a Turán fő-

szerkesztője vagyok, és Pécsen a Janus Pannonius Egyetem Ázsia Központjában – 1999 őszéig – Mongólia és Szibéria régészeti emlékeit oktatom a bronzkortól a XII. századig. A Kőrösi Csoma Társaság választmányi tagja vagyok, 1997-ben Kőrösi Csoma-díjjal tüntettek ki. Eddig közel száz, kifejezetten tudományos dolgozatot jelent meg a népszerűsítő és egyéb munkáimon kívül.”

Főbb munkái: Az avarság és Kelet a régészeti források tükrében. (Akadémiai Kiadó, Bp. 1982.). Ázsiai lovasnomádok (Gondolat kiadó), Bp. 1982. „A magyar honfoglalás és előzményei, (Kossuth Kiadó, Bp. 1986.). Sumér rokonság? (Akadémiai Kiadó, Bp. 1989), Sir Stein Aurel Bibliography, (Bloomington, USA, 1999), Magyar őstörténetkutatás Kőrösi Csoma Sándor korában, (In: Studia Nova, Budapest 1.49-48 old. 1994.)

Dr. ÉRDY MIKLÓS (Zomba, 1931.jún.2.) – orientalista

Iskolái: Petőfi Sándor Gimnázium, Bonyhád (1949), Veszprémi Vegyipari Egyetem (1953).

1957 óta él az Egyesült Államokban (West New York, N.Jer.), s ott két doktorátust szerzett. 1980-1992-ig hat tanulmányutakat tett Ázsiában a Kaukázustól a régi Khorezmen és Közép-Ázsián át Mongóliáig, Ordosig és a Kínai Nagy Fal meg a Gobi széles térségéig, valamint a Taklamakan-sivatag peremén Jarkandig, Kőrösi Csoma el nem ért úti céljáig. Kutatási eredményeit a hun régészetben a Belső-Ázsia Komité elnökének meghívására először a Harvard Egyetemen adta elő. Évente több nemzetközi konferencián elemezte a keleti hun (Xiongnu) és az európai hun történelem összefüggéseit. Kiemelkedő az eurázsiai hun áldozati üstökről írt tanulmánya, melyet kínaira és törökre is lefordítottak. 1999-ben másodszor is meghívták a Harvard Egyetemre, s ott a jelen kötetben tárgyalt hun lovastemetkezéseket, a lovassírok szerkezetét, és a hun női sírok arany diadémjait elemezte. Az utóbbi években további ázsiai tanulmányutakon vett részt. Huszonöt régészeti dolgozatát közölték tudományos kiadványok (USA, Kína, Olaszország, Korea, Törökország, Magyarország, Oroszország), s számos nemzetközi konferencián adott elő. Kutatásait folytatja.

Kőrösi Csomára és a hunokra vonatkozó dolgozatai:

1983: *Belső-ázsiai utam az uigurok hazájába, Kína Sinkiang tartományába és Közép-ázsiai utazásom Vámbéry nyomán*, (Rádióeladás-sorozat New Yorkban, WHBI adó, 105.9 FM, sorrendben: 1983-ban és 1982-ben. Mikrofonpéldány másolata, Szerző kiadása, New York, 1983, pp. 46 és 23. In: Szittyakürt, Cleveland, USA, 1983 december és 1984 szeptember között), 1984: *„Kőrösi Csoma és Vámbéry el nem ért végcéljánál, az uiguroknál kínai Sinkiangban.”* (A XXIII. Magyar Találkozó Krónikája, Árpád Kiadó, Cleveland, USA, 295-336. Ibid. Különlenyomat) 1985: *„A Kőrösi Csoma emlékévé összegezéséhez - Kőrösi Csoma el nem ért végcéljánál.”* (Itt-Ott (USA) 18, 27-34, 3. szám, 98. kiadvány. Bibliográfiája in: 19, (1986) 1. szám, 99. kiadvány), 1988: *„Két uigur nyelvű történelmi munka a steppe hun-türk népeiről és a magyarokról.”* (Előadás, közölte a Szittyakürt, Cleveland, 1988 jún.-júl. és aug.sz.). 1990: *Unique Xiongnu Cauldron from Ürümqi*, (Inner Asia Report – Harvard Newsletter, No. 7, 11-13 (Fall). 199: *„A nagy ordosi hun aranykincs.”* Múzeumi Kurír, Debrecen, Déri Múzeum, VII. köt. 1.sz. /No. 61/ 3-10). 1994: *„A hunok aranykincse. – Táltszó ábrázolásokkal?”* (A Második Magyar Történelmi Iskola

Előadásai és Iratai, A Zürichi Magy. Tört. Egyesület Kiadv., Budapest 87-100. Ibid. *Kapu* (Budapest) 10-11. sz. 22-26. 1994), 1995: „*Hun and Xiong-nu Type Cauldron Finds Throughout Eurasia*”, *Eurasian Studies Yearbook*, (Bloomington, Indiana, 67, 5-94. Kínaiul megjelent, Xinjiang Univ. 1995, Török fordításban, Izmir 1996), 1996: „*Manichaeans, Nestorians or Bird Costumed Humans and Their Relationship to Hunnic Type Cauldrons in Rock Carvings of the Yenisei Valley*”, (Eurasian Studies Yearbook, Bloomington, Indiana, Vol. 68, 45-95), 1997: „*Ancient Hungarian Funerary Customs Observed in Northern Barbarian (8th c. B.C.) and Xiongnu Cemeteries*”, (International Journal of Central Asian Studies (Seoul, Korea), Vol.2 135-208), 1999: „*A térkép-rétegezés új módszere a magyar eredetkutatásban*” (Turán, 1. és 2. szám (1999): 13-29 és 17-34 old.).

FÁBIÁN ERNŐ (Kovácsna, 1934.okt.12.) – esszéíró, irodalomtörténész, filozófus

Kovácsnán él, a Körösi Csoma Sándor Líceum nyugdíjas filozófia szakos tanára, a Körösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület főtákará.

Műveiből: *Apáczai Csere János*, (Kolozsvár 1975), *Az ember szabad lehet*, (Eötvös József eszmévilága, Kolozsvár 1980), *A tudatosság fokozatai*, (tanulmányok, Bukarest, 1982), *A példaadás erkölce*, (tanulmányok, Bukarest, 1984), *Az értelem keresése*, (Budapest, 1994), *A megmaradás parancsolatai*, Budapest, 1999), *Apáczai Csere János és a hollandiai műhely*, (KOV '99).

FERENCZI GÉZA (Kolozsvár, 1924. jún. 22.) – régész.

A kolozsvári református kollégium elvégzése után a Bolyai Tudományegyetemen szerzett történelem szakos képesítést. 1954-től 1974-ig a Székelyudvarhelyi Múzeum igazgatója, majd a csíkszeredai Megyei Múzeum muzeológusa. A Székelyföld múltja foglalkoztatja, a dák-római és középkori régészet. Az Árpád-kori gyeplépcső feltárásának anyagát a Korunk (1971-72), Énlaka rovásírásos feliratának megfejtéséről szóló írásait a Keresztény Magvető (1971-72) közölte. Bátyjával (Ferenczi Istvánnal)

közösen tekintik át a székely rovásírásos emlékeket a *Művelődéstörténeti tanulmányok* c. gyűjteményes kötetben. (1979).

FERENCZI ISTVÁN (Kolozsvár, 1921. ápr. 15.) – régész

A kolozsvári református kollégiumban érettségizik, a Bolyai Tudományegyetemen szerzett történelem-földrajz szakos tanári képesítést. Tanársegéd a Bolyai Tudományegyetemen, majd 1963-tól a Kolozsvári Történeti Múzeum osztályvezetője. Kutatásairól magyar, román, német, olasz, angol, francia folyóiratokban számol be, az Acta Musei Napocensis, Apulum, Crisia, Dacia, Tibiscus, Sargetia helytörténeti folyóiratok, a Fasti Archaeologici, Revista Muzeelor și Monumentelor munkatársai; különösen

Kolozs megye, a Csíki-medence, a Nagy-Küküllő, Homoród völgye és Hunyad megye régészeti feltárásában s a limes-kutatásban szerzett tudományos érdemeket.

Kötetei: *Régészeti megfigyelések a Limes Dacicus észak-nyugati szakaszán* (ETF 129. Kv. 1941); *Csikkarcsfalvi régiségek* (ETF 165. Kv. 1943); *Micia* (Oct. Floca és L. Márghitan társszerzőkkel, román nyelven, Déva 1970)

PÓRIKA ÉVA (Kolozsvár, 1948) – tanár

Tanulmányait a kolozsvári Gh. Dima zenekonzervatórium zenetanári tanszékén (1972) végezte. Zenetanárnő a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumban.

Írások: *A magyar bodhiszattva*, (In: Körösi Csoma Sándor a lélek tükrében, KOV. '96), *Körösi az élet tükrében* (In: Turán, 1999. jún.), *Énekzene tanítói kézikönyv*. Fordítás: Silvia Wallimann: *Fény*, (In: Corvin Magazin, 1992).

GAZDA JÓZSEF – (Kézdivásárhely, 1936) – műkritikus, szociográfus

1958-ban szerez magyar szakos tanári oklevelet a Bolyai Tudományegyetemen. Munkahelyei: 1958 – Székelykocsárd, 1961 – Nagyenyed, 1964-1998: Kovászna. A KCSKME elnöke.

Főbb művei: *Gyárfás Jenő*, (Bukarest, 1969); *Nagy Imre*, (Bukarest, 1972); *Nagy Albert*, (Bukarest, 1982); *Gazdáné Olosz Ella*, (Budapest, 1994 /művészeti monográfiák/); *Tegnap kövek, mai utak*, (Kolozsvár, 1975) *Kelet kapui*, (Kolozsvár, 1985 /művészeti útirajzok/); *Igy tudom, így mondom*, (Bukarest, 1980), *Hát én hogymé siratnám – Csángók sodró időben*, (Budapest, 1993), *Jaj, mik történtek, jaj, mik is történtek – a szélszabadtalt magyarság XX. századi sorsátörténete, I-II*, (Budapest 1997, szociográfiák). Számos kötet – köztük a Körösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület több kiadványának szerkesztője.

GAZDA KLÁRA (Zalán, 1944) – néprajzkutató

Magyar szakos tanári oklevelet szerez 1967-ben. Munkahelyei: 1967-68 között Csíkszicsó, 1968-91-ig a sepsiszentgyörgyi Múzeum néprajzosa, 1991-től a Babes-Bolyai egyetem adjunktusa, majd előadótanára (néprajz szak).

Főbb művei: *Gyermekvilág Esztelneken*. (Kriterion Kiadó, Bukarest 1980), *A székely népviselet* (Akadémiai Kiadó, Budapest; 1988); Haáz Sándorral: *Székelyek ünneplőben. Színek és formák a székelyföldi népviseletben*. (Planétás Kiadó, Budapest, 1989).

Tanulmányok: *A Sepsiszentgyörgyi Székely Múzeum Néprajzi Osztálya* (In: Népismereti Dolgozatok 1976. 47-55), *Alakos ábrázolás a népművészetben* In: Aluta XIV-XV. 1983. 83-117. *A 19-20. századi székelyföldi népviselet jelei*. (In: /szerk: Voigt Vilmos - Balázs Géza/: A magyar jelrendszerek évszázadai. Bp. 1988. 81-120), *A népi ornamentika terminológiájának állatokkal kapcsolatos rétege*. (In: /szerk. Pozsony Ferenc/: Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 6. Kolozsvár, 1998. pag. 6696), *Az obi-ugor geometrikus ornamentika mitikus hátteréről*. (In: /szerk. Pozsgai Péter/: Tűzcsiholó. Írások a 90 éves Lükő Gábor tiszteletére. Bp. 1999. 429-461).

GYŐRFI DÉNES (Enyedszentkirály, 1948. február 22.) – könyvtárkutató
A nagyenyedi Bethlen Kollégium könyvtárosa. Tanulmányíró.
Kötetei: *A Bethlen Kollégium Emlékkönyve* (Budapest, 1995),
Nagyenyed és a Kollégium (Kolozsvár, 1997).
Tanulmányaiból: *A marosújvári sós fürdő múltjából*, (Korunk, 1986.
2.sz.); *A Calepinus szótár a Bethlen-könyvtárban* (Nyelv- és
Irodalomtudományi Közlemények, 1990/2), *Mátyás és Kolozsvár* (Helikon
, 1990/43), *Kőrösi Csoma Sándoremlékek Nagyenyeden*. (Az Ige, 1991/4), *Kőrösi Csoma
Sándor-centenárium a Bethlen Kollégiumban*, (Az Ige, 1993. 1.sz.), *Baktay Ervin Kőrösi
Csoma Sándorral kapcsolatos levelezése*, (In: Kőrösi Csoma Sándor a lélek tükrében.
KOV. '96), *Farkas Sándor, a nagyenyedi keletkutató*, (In: Kőrösi Csoma Sándor szellemútján.
KOV. '98), *Magyarok Ausztráliában a XIX. század második felében*, (KOV. '99).

HARANGOZÓ IMRE (Gyula, 1965. szept. 29.) – néprajzkutató
Tanulmányait a debreceni Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző
Főiskolán (akkor DTKF.), majd a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Hittudományi Karán végezte. Az újkígyósi (Békés Megye, Magyarország)
székhelyű "Ipolyi Arnold Népfőiskola" Kulturális Egyesület elnöke, tanár,
hitoktató. 1985 óta végez néprajzi, helytörténeti, honismereti vizsgálódá-
sokat. Kutatási területének fő vonulatához a hagyományos paraszti és
pásztorársadalom hitvilága és világképe tartozik. Elsősorban a moldvai és
gyimesi magyarok körében, valamint az alföldi pásztrok világában végzi gyűjtéseit.
Írásaiból: *"Radna fényes csillaga..." A máriaradnai búcsújárásról és az újkígyósiak
Radnájárásáról*, (Újkígyós, 1990), *"Anyám, anyám, szép Szűz Máriám..."* Régi imádságok a
gyimesi és moldvai magyaroktól, (Újkígyós 1992), *Adalékok a népi műveltség vizsgálatához*,
(néprajzi tanulmány, Újkígyós, 1995). *"Krisztusz háza aranyas..." Archaikus imák,
rölvadások, kiáltások a gyimesi és moldvai magyarok hagyományából*, (Újkígyós, 1998).
Számos kötet szerkesztője. Tudományos ismeretterjesztő cikkei különböző heti és napi-
lapokban, néprajzi publikációi a Néprajzi Értesítő, a Honismeret, a Turán, az Acta hasábjain
és tanulmánykötetekben jelentek meg.

KISS GY. CSABA (Budapest, 1945. ápr. 2.) – irodalomtörténész
1968-ban az ELTE magyar-német szakán tanári oklevelet szerzett. 1971-től a Köznevelés
és 1981-től az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa, 1992-től a Közép-Európa
Intézet igazgatója, a Nagyvilág (1975-81), a Hítel (1988-92) szerkesztőségének dolgozik.
Kutatási területe a 20. sz.-i lengyel irodalom, lengyel-magyar és szlovák-magyar irodalmi
kapcsolatok története.

Munkái: *Hungaro-Polonica*, (Tanulmányok a lengyel-magyar irodalmi kapcsolatok
köréből, szerk., 1986/Kovács Istvánnal/), *Magyarságkutató*, intézeti évkönyv, szerk., 1987,
1988, 1989, 1990-91), *Magyarország itt marad*, (Pozsony, 1993), *Közép-Európa, nemzetek,
kisebbségek*, (tan., 1993), *Nálunk és szomszéd nemzeteknél*, (1994).

KRÉZSEK CSABA (Marosvásárhely, 1975. júl. 8.)
Egyetemista. 1996-ban részt vett egy, a Babes-Bolyai TE által támoga-
tott indiai tanulmányutazáson. 1998-ban tagja volt a Kőrösi Csoma Sándor
'98 emlékexpedíciónak, melynek főbb állomásai: Nyugat-Tibet, Kalkutta
és Dardzsiling. Jelen írása ez utóbbi úthoz kapcsolódik. Első, írásban
megjelent tanulmánya: *A phuktáli kolostor*, (KOV. '99).

BERNARD LE CALLOCH (1925. nov. 2., Le Havre).
Jelenleg Párizsban él – orientalista
.... Nyugdíjas vagyok. Utolsó funkcióm: tanácsos a francia parlament
felső házában (Szenátus). Tudományos címem: doktor vagyok, igaz (docteur
en orientalisme), de nálunk nem szokták ezt a címet használni. Csak az
orvosokat szokták „doktor úrnak” nevezni. Tehát inkább legyek történész, író
vagy finnugrista. Annyi cikket írtam mindenütt a világon, hogy csak annyit
kell itt feljegyezni, hogy Kőrösi Csomáról több mint 300 cikket, tanulmányt,
dolgozatot írtam. Ami a könyveket illeti, hét könyvet írtam, de Csomáról csak kettőt, és pedig:
1. *Nagyenyedtől a Himalájáig Csoma Sándorral*, (Bethlen Gábor Kiadó, Sopron, 1996.)
2. *Új adatok Kőrösi Csoma Sándorról*. (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998.)
Kéziratban: Kőrösi Csoma Sándor -lexikon
Tanulmányaiból: *Jean Baptiste Ventura Kőrösi Csoma Sándor utazótársa Északnyu-
gat-Indiában* (KOV: '92), *John Bowring, Kőrösi Csoma Sándor és a magyar irodalom
pártfogója*, (KOV: '96), *Johann Martin Honigberger, erdélyi keleti utazó*, KOV: '98, *Kőrösi
Csoma Sándor tevékenysége Kalkuttában*, (KOV: '99).

MARCZELL PÉTER (Pozsony, 1936. febr. 17.) – tudományos kutató,
újságíró
Genfben élő nyugdíjas közgazdász, Kőrösi Csoma Sándor-kutató. A
nagy tibetológus életútja indiai-tibeti mozzanatainak feltárásában Duka
Tivadar óta aligha tettek le oly jelentős dokumentum-anyagot, mint a-
melynek egyik összegező közleményét épp e könyvünkben olvashatjuk.
Néhány tanulmánya: *Kőrösi Csoma Sándor a Múzsák karjában*
(In: KOV '92). *Kőrösi Csoma Sándor Göttingában* (Az Ige, 1991/7-8),
Kőrösi Csoma-zarándoklatok Indiában, (Confessio, 1995/1), *Kőrösi Csoma Sándor a
tibetiek Szenczi Molnár Albertje?* (In: KOV '96.), *A Göttingeni Egyetem sajátos
(tudományos) kihívása* (In: KOV '98), *Kőrösi Csoma Sándor tibetizáló tanítványai a
Hooghlyment-i Püspöki Kollégiumban*, (In: KOV '98), *Kőrösi Csoma dossziéi a Kelet-indi-
ai Társaság igazgatói székénél*, (In: KOV '99), *Csoma újonnan előkerült tetuliai levelei
J. Prinsephez* In: KOV '99).

OLOSZ KATALIN (Kovácsna, 1940.dec.29.) – tudományos kutató

A Román Akadémia marosvásárhelyi kutatóintézetének munkatársa.

Köteveiből: *Magyargyerőmonostori népköltészet*, (Bukarest, 1969); *A kecskés ember*, (Udvarhelyszéki népmesék. Bukarest, 1972). *Ha folyóvíz volnék*, (A magyar népi líra antológiája. Kolozsvár-Napoca 1982);

Tanulmányai: *Egy népballada tizenöt éve*, (Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 1972/2. 329-336); *Mondjad, édes*

fiam! -Skót ballada a magyargyerőmonostori népköltészetben, (Igaz Szó, 1973/2); A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság népköltészeti tevékenysége. (In: Kriza János és kortársi eszméáramlatok. Szerk. Kriza Ildikó. Budapest. 1982. 151-163.). *Két karácsonyi játék 1865-ből*, (Művelődés, 1991/11-12. 170-172.), *Magyar népköltészeti kutatások a két világháború közötti Romániában* (1919-1940). (In: Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon. Budapest-Szeged 1993. III. kötet, 1808-1813); *Halál és halhatatlanság a népmesékben*, (In: Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 2. Kolozsvár 1994, 274-281); *Bethlehemes játék Felsőtorján*, (In: Vallásos népelet a Kárpát-medencében. Szerk. Barna Gábor. Budapest, 1995, 207-215); *Külömbfőle nyavalyák orvoslására szolgáló Falusi Patika*, (In: Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve. 3. Kolozsvár 1992. 42-50); *Eredmények és feladatok Kalotaszeg néprajzi kutatásában*, (Néprajzi Hírek, 1994/3-4. 33-51), *XVIII-XIX. századi adatok a moldvai magyarok szokásairól és nevéiről*, (In: Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 5. Kolozsvár 1997. 27-35), *Adalékok Zajzoni Rab István keleti útítervéhez*, (In: Körösi Csoma Sándor szellemútján. Szerk. Gazda József, KOV, '98, 95-102); *Berzenczey László keleti utazásai*, (Uo. 86-94); *Szabó Sámuel és Erdély három református kollégiuma*, (KOV'99), *Barátosi Mircse János egyszemélyes velencei műhelye*, (KOV'99).

Dr. PACZOLAY GYULA (Ercsi/Tejér megye/, 1930. nov. 2.) – vegyészmérnök, nyelvész

Középiskolái: Ref. Baksay Sándor Gimnázium, Kunszentmiklós, Könyves Kálmán Gimnázium, Újpest. Egyetem: Veszprémi Vegyipari Egyetem (1949-1953), 1962-1963-ban a Milánói Műszaki Egyetem ösztöndíjasa. Rendszeres látogatója a londoni British Librarynek. Munkahelyek: 1953-56: az Inotai Alumíniumkohó üzemmérnöke, 1956-63: a Fémipari Kutató Intézet (Budapest) tudományos munkatársa, 1963-92: a Veszprémi

Egyetem docense, azóta nyugdíjas. 1977: UNIDO szakértő Bécsben. A műszaki tudomány kandidátusa. Ercsi díszpolgára. 1960-tól foglalkozik közmondások nemzetközi összehasonlító vizsgálatával, ebből a témából előadásokat tartott az ELTE Folklor Tanszéken folklor szakos hallgatóknak, valamint magyarországi és nemzetközi konferenciákon és kongresszusokon, pl. Göttingában, Grazban, Innsbruckban, Jyväskyläban, Liptószentivánban, Mysore-ban, Pekingben, Rómában, Szikativkarban, Tartuban, Tokyóban, Ungváron és Wrocławban. Az 1998-ban Budapesten tartott nemzetközi Baranyai Decsi János konferencia szervezője és plenáris előadója volt. Több dolgozata jelent meg a Proverbium Yearbook of International Proverb Scholarship-ben.

Fontosabb, nem kémiai vonatkozású munkái: *Egyetemi Szógyűjtemény – Glossary of College Terms* (1967), *A tudomány néhány elméleti kérdése* (társszerző, 1970), *Tudományok és rendszerek – Tudományterületek közös törvényszerűségei* (1973), *Magyar-észtnémet-angol-finn-latin közmondások és szólások, cseremisiz és zürjén függelékekkel* (1987), *Magyar közmondások és szólások – Hungarian Proverbs* (1989), *Magyar közmondások és szólások, 750 ungarische Sprichwörter und Redewendungen* (1990), *Észtország a fordulat után* (társszerző, 1994), *Magyar-japán közmondások és szólások* (1994), *European, Far-Eastern and some Asian proverbs* (1994) *Addenda to the European, Far-Eastern and some Asian Proverbs* (1996), *European proverbs in 106 languages with equivalents in Arabic, Persian, Sanskrit, Chinese and Japanese* (1997), *Duka Tinadar* (1998).

Dr. SÁRKÖZI ALICE (Budapest, 1942.okt.11.) – tudományos kutató

1964-69 közt az ELTE-n mongol-angol szakot végez, és 1971-ben doktorál:

„Egy mongol preklasszikus emlék, a Vajracchedika”-c. disszertációjával. Az angol, francia, klasszikus mongol, mongol, német, orosz és tibeti nyelv ismerője. A nyelvtudomány kandidátusa (1987), tudományos főmunkatárs az MTA Altajisztikai Kutatócsoportjában (1992 óta), vendégprofesszor Bloomingtonban (1990-91-92), tanszékvezető az ELTE Belső-ázsiai Tanszékén (1994–97), az OTKA Orientalisztikai Bizottságának elnöke (1990-96). 1996-tól a Körösi Csoma Társaság elnöke, 1991-97 közt az Acta Orientalia főszerkesztője.

Könyvei: *Preklasszikus emlékek* 4. (Közéleti Sárközi Alice, ELTE Belső-ázsiai Intézet, Bp. 1969. Mongol Nyelvelmélet XV, 131 p.), *Political Prophecies in Mongolia in the 17-20th Centuries*, BOH XXXVIII (Akadémiai Kiadó 1992, Otto Harrassowitz, 1992. 165 p.), *A Buddhist Terminological Dictionary. The Mongolian Mahayutpatti*. (In collaboration with János Szerb. Asiatische Forschungen 130. Wiesbaden, Otto Harrassowitz 1995, and Akadémiai Kiadó 1995, 836 p.)

Cikkeiből: Fohász Manakán vadászistenhez. (Keletkutatás 1983. pp. 101-106.) Precious Message from Heaven, A Mongolian Prophetic Book of Chinese Origin: (CAJ XXIII No 3-4 1979 Wiesbaden pp. 271-278 Mong. 75), „A Thanka from Mongolia. (In: Proceedings of the Csoma de Körös Memorial Symposium, Mátrafüred, Hungary 24-30 September 1976. Ed. by L. Ligeti, Budapest 1978, pp. 393-401). A Mongolian Text of Exorcism. (In: Shamanism in Eurasia. Part 2. IV. Myth and Language in Culture. Ed. by M. Hoppál. Herodot, Göttingen 1984, pp. 325-343), A Tibeto-Mongolian Manuscript of Lexicographical Explanations to the Rgyud-bzi. In: Tibetan and Buddhist Studies. Commemorating the 200th Anniversary of the Birth of Alexander Csoma de Körös. (Ed. by L. Ligeti. Bibliotheca Orientalis Hungarica, Budapest 1984, pp. 249-279.). Symbolism in Exorcizing the Evil Spirits. (In: Religious and Lay Symbolism in the Altaic World and Other Papers. Preceedings of the 27th Meeting of the Permanent International Altaistic Conference, Walbergberg, Federal Republic of Germany June 12th to 17th 1984. Ed. by K. Sagaster in collaboration with H. Eimer. Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1989. pp. 314-323). Egy mongol halotti szertartás kézikönyve, (Keletkutatás 1993. ősz, pp. 140-147), Cutting the Black Noose of a Fiend. A Healing Method of Mongolian Shamanism. (In: Opuscula Altaica. Essays Presented in Honor of Henry Schwarz. Edd. by E.H.

Kaplan and D.W. Whisenhunt, Western Washington 1994, pp. 532-544). Csillagjósolás, jövőndülés, (In: Őseink nyomában Belső-Ázsiában. Tanulmányok a mongol népi hiedelemvilágról I. Ed. Birtalan Ágnes, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1996, pp. 75-90), Halottkultusz, őstisztelet, (In: Őseink nyomában Belső-Ázsiában. Tanulmányok a mongol népi hiedelemvilágról. I. Ed. Birtalan Ágnes, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1996, pp. 91-118. Taboo in the „Dictionnaire Ordos” of A. Mostaert, AOH XLVIII (3), 1995. 443-448).

SIPOS JÁNOS – népzenekutató

„1959–1967 között a Lórántffy Zsuzsanna zenei általános iskolába jártam, ahol hegedűtanulmányaimat elkezdtem. 1971-ben a Móríc Zsigmond gimnázium francia tagozatán érettségiztem. 1973-1978-ig a szegedi JATE Természettudományi Kara matematikus szakának hallgatója voltam. Párhuzamosan népzenei gyűjtéseket végeztem, dr. Martin György irányításával sokszáz dallamot jegyeztem le a MTA Zenetudományi Intézetének. 1975-ben megszereztem a Népművészet Ifjú Mestere, valamint a Hivatásos Előadóművész címet. Zenekarommal rádió-, televízió- és lemezfelvételeket készítettünk, és sok országban ismertettük meg a magyar népzene. Diplomamunkám (1978) címe *Népzenei ritmusok elemzése és rendszerezése számítógéppel*. 1978-1987 között zenészként és matematikusként dolgoztam; továbbra is készítettem lejegyzéseket a MTA Zenetudományi Intézetének. 1987-1993 közt szerződéses oktatóként mint magyar nyelvtanár dolgoztam az Ankarai Egyetem Hungarológia tanszékén... Népzene gyűjtéssel és a gyűjtött anyag elemzésével is foglalkoztam. Hat évi gyűjtés után megírtam két könyvet a török népzeneről... 1994-97 közt a JATE Altajisztika szakának Phd-hallgatója, majd óraadó tanára voltam. Összehasonlító turkológiából Róna-Tas András akadémikus és Berta Árpád professzor tartott órákat, a zenetudományi képzést pedig a ZTI szakemberei, elsősorban Vikár László és Olsvai Imre biztosította. Disszertációm *Bartók Béla török-országi gyűjtése egy nagyobb anyag fényében* címmel 1999-ben védtem meg. Távoli célom annak kiderítése, hogy – a régi török nyelvhez hasonlóan – létezett-e valaha egy közös török *zenei* nyelv, s ha igen, a magyar népzene egyes rétegei milyen kapcsolatban állnak ezzel. Ehhez Vikár László hatalmas kutatása a csuvas, tatár és részben a baskír anyagot szolgáltatja, Bartók majd az én gyűjtésem pedig az anatóliai török népzene ad rálátást. Hatéves törökországi kutatásom után kisebb tatár gyűjtést végeztem, majd 1995 nyarán az MTA küldötteként eljutottam Alma Atába, s megkezdtem a kapcsolat felvételét és a gyűjtést is. A kazak népzene felderítését helyszíni gyűjtésekkel 1997-ben folytattam, 1999-ben azeri és török expedíciókat vezettem, 2000 végén pedig Türkmenisztánba megyek. Jelenleg az ÁNE Hagyományörző Műhelyének archívumában dolgozom, s elsősorban saját törökségi gyűjtéseimet rendezem és dolgozom fel.”

Fontosabb publikációi: *Könyvek: Török népzene I.*, (MTA ZTI Műhelytanulmányok/Budapest 1994. 412 p.) *Török népzene II.*, (MTA ZTI Műhelytanulmányok/Budapest 1995. 418 p.), *In the wake of Béla Bartók in Anatolia*, (UNESCO European Folklor Institute, Budapest 2000. 350 p.) *The folk-music of Khazaks living in Mangystaw and Bayan-Ölgyi*, (Akadémiai Kiadó által 2000-ben kiadásra tervezve).

Tanulmányok: *Similar Melody-Styles in Hungarian and Turkish Folk Music*, (The Fourth International Turkish Folklore Congress III. pp. 235-257, Antalya 1991), *Türk Halk Müsikişinde Sekvensli Olgular*, (Ankara Üniversitesi DTC. Araştırma sonuçları. Ankara 1993), *Türkiye Türkleri Halk Müzidinin Sınırları*, (Ankara Üniversitesi DTC Fakülte Dergisi, pp. 181-199, Ankara 1993), *Connection between Turkish songs having different structures*, (The Fifth International Turkish Folklore Congress, Ankara 1996). *Similar musical structure in Turkish, Mongolian, Tungus and Hungarian folk music*, (Historical and Linguistic Interaction Between Inner-Asia and Europe, pp. 305-317., Szeged 1997).

Néhány magyar nyelvű cikk: *Török és magyar siratók*, (Keletkutatás 1994 tavasz pp. 46-58., Budapest 1994), *Újabb adatok a kvintvártás eurázsiai elterjedéséhez* (110 o., Néprajzi Látóhatár, Miskolc 1998). *Nyugat-kazakisztáni népzene*. (pp. 29-31. Selyemút. Ázsiai kultúrák folyóirata. ELTE BTK Budapest, 1998).

SZÖLLŐSY GÁBOR (Földes, Hajdú-Bihar megye, 1954.) – íjszakértő

„... 1973-ban érettségiztem Budapesten. Egyetemi tanulmányaimat 1975–1980 között végeztem el a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen. Diplomadolgozatomat génmegőrzési témakörben írtam, *„Rokonterjesztés a Hortobágyi Á.G. magyar szürkemárka állományában”* címmel. Az ÁTK Állattenyésztési Kutatóintézet Lótenyésztési Csoportjában, ahol 4 évig dolgoztam, fő feladatomban a történelmi magyar lófajták jelenlegi helyzetének felmérése és elemzése volt, de közreműködtem sport- és versenylótenyésztési témák kidolgozásában is. E munkák során megismertem a mezőgazdasági kutatásban használatos biometria módszereket... Jelenlegi munkahelyemen, a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban, ahol 1986 óta dolgozom, szakterületem a szarvasmarha-, a juh- és a lótenyésztés történetének kutatása, az ezekhez a témákhoz kapcsolódó tárgyi anyag gyűjtése és feldolgozása. 1991. április 1-je és 1992. január 15-e között mint megbízott főosztályvezető irányítottam az Állattenyésztési és Feldolgozástörténeti Főosztály munkáját. 1990-ben közép-fokú állami nyelvvizsgát tettem török nyelvből. 1995-ben az ELTE Bölcsésztudományi Karán bölcsészdoktori címet szereztem.”

Főbb közleményei: *Fábián Gyula munkássága – működőképes másolatok népvándorlás kori íjakról*, (In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged 1991), *Wellmann Oszkár szakértői tevékenysége Törökországban 1932–1933-ban* (In: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei, Budapest 1992), *Íjászati alapismeretek*, (In: Jós András Múzeum Évkönyve 1987-89, Nyíregyháza, 1992), *Újabb adatok a népvándorlás-kori íjtípusok kérdésköréhez*, (In: Jós András Múzeum Évkönyve, 1987-89, Nyíregyháza, 1992). *Két kísérlet a magyar szürke szarvasmarha megmentésére*, (In: A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1992–94 Budapest 1994), *Kísérletek honfoglaláskori tegez-rekonstrukciók készítésére*, (In: Altum Castrum A Visegrádi Mátyás Király Múzeum Füzetek 4., Visegrád 1995), *Mennyivel voltak jobb íjaik a honfoglaló magyaroknak, mint a korabeli Európa más népeinek?* (In: Keletkutatás 1995/ősz 37–51. old.), *Különböző íjtípusok mechanikai jellemzőinek kísérleti vizsgálata*, (Bölcsészdoktori értekezés, Budapest, 1995, kézirat) *Két mongol dísznyereg a Magyar Mezőgazdasági*

Múzeum gyűjteményéből. (In: A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1995-1997. 451-474. old.), *Egy török lovasjáték, a dzsirid* (In: Lovas Nemzet IV. évf. 4.1998. tél), Mészáros Lászlóval: *Az újak maximális lókévveltségének meghatározása számítógépes modellezéssel* (In: Somogy Megyei Múzeumok Évkönyve. XI. Kaposvár, 1995).

TIBOLDI ZOLTÁN (Gerendkeresztúr, 1929) – nyugalmazott tanár, múzeológus, könyvtáros

Elemi és középiskoláit Kolozsvárott végezte. 1952-ben szerzett diplomát a Bolyai Egyetemen. 1952–1990: a Székely Mikó Kollégium tanára, 1993-tól a Székely Nemzeti Múzeum múzeológus-könyvtárosa.

Kultúrtörténeti cikkei az Actában, a Háromszékben és a Romániai Magyar Szóban jelentek meg.

TARTALOM

Előszó helyett	5
I. FÁKLYAFÉNYBEN	
Marczell Péter: Kőrösi Csoma Sándor göttingeni szabad asztala	7
Dominich Sándor: Kőrösi csoma Sándor és a "göttingeni fáklya" rejtélye ..	12
Dr. Erdélyi István: Hová készült Kőrösi Csoma Sándor?	15
Marczell Péter: Kőrösi Csoma, a molla	18
Olosz Katalin: Ismeretlen kortársi vélemény Kőrösi Csoma Sándor keleti útjáról	23
Marczell Péter: Kőrösi Csoma Sándor kormányzati elbírálása, illetve támogatása Brit-Indiában a hivatalos akták fényében	28
Paczolay Gyula: Újabb adatok Solomon Caesar Malanról, Kőrösi Csoma Sándor tanítványáról és Jegyzetek a Példabeszédek könyvéhez című művéről	68
Győrfi Dénes: Dr. Musnai László – a nagyenyedi Csoma-kutató	77
Krézsek Csaba, Szász László: Kőrösi nyomán Zanskárbán	88
Tiboldi Zoltán: Az 1942-es Kőrösi Csoma Sándor-év a háromszéki sajtó tükrében	104
II. KŐRÖSI CSOMA SÁNDOR ÉS A MAGYAR EREDETKÉRDÉS	
Ferenczi István: Délbábos ábránd készítette-e Kőrösi Csoma Sándort Belső-Ázsiába?	115
Bernard le Calloc'h: Kőrösi Csoma Sándor és a török nyelv	162
Sárközi Alice: Kőrösi Csoma Sándor, a magyarság kutatása és a mai tibetisztika	183
III. TÖRÖKÖK-MAGYAROK	
Dr. Baski Imre: Török nevek – magyar nevek	189
Paczolay Gyula: Török rokonsággal (is) rendelkező magyar közmondások ..	198
Gazda Klára: Török muzeológusok a török szönyegek szimbólumairól ..	205
Sipos János: Bartók nyomában Anatóliában	217
Dávid Géza: Magyarország népessége a török hódoltság korában	234
IV. NAPKELET FELÉ	
Harangozó Imre: "Felnézék a napkelét felé..."	251
Fórika Éva: A "csodaszarvastól" a "csodafiú-szarvasig"	263
Dr. Érdy Miklós: Hun/xiongnu lovasmetkezések és párhuzamaik	269
Erdélyi Balázs: A majackojei (Oroszország) ásatások építészeti eredményei	312
Dr. Bárdi László: Ősi lovasnomád népek mai nyomai Belső-Ázsiában	325

Csajághy György: A magyar népzene ősrétegeről és néhány ősi hangszeréről	338
Harangozó Imre: Adalékok a moldvai magyarok eredetének, kultúrájának és népi emlékezetének kutatásához	386
Fábián Ernő: A honfoglalásról	401
Ferenczi Géza: A székely(magyar) rovásírásról	408
Dr. Szölőssy Gábor: Az avar íjak és a magyar íj fejlődéstörténeti kapcsolatai	415
Gazda József: A két világháború magyar hadifoglyainak vallomásai a keleti népek rokonságérzetéről	423
Kiss Gy. Csaba: A keleti származás torzító tükörben	436
A kötet szerzői	441
Tartalom	455

Kőrösi Csoma Sándor și originile orientale ale maghiarilor

Tipar executat cu comanda nr. 4829/25.03.2000

Tipografia Trisedes Press SA. Sf. Gheorghe 2000

Tipărit în România